Год. III. Септемврий и Октомврий Книга IV.

Родопски напрѣдъкъ

Мѣсечно илюстровано списание

за

наука, обществени знания и народни умотворения.

Дюлгерскитѣ сдружвания въ Родопитѣ.

(Социално-поминъчни и правни бѣлѣжки и впечатления.)

Между нѣколкото видни занаяти, които се срѣщатъ изъ Родопитѣ, най-разпространено е дюлгерството, което въ нѣкои села дори е и главния поминъкъ на жителитѣ имъ. Дюлгери има въ Ахж-челебийско, въ Ортакьойско, Неврокопско, Рупчоско и всѣкждѣ другадѣ изъ цѣлото ширине на Родопитѣ, дѣто има български села. У помацитѣ*) обаче не само дюлгерството, но и други занаяти, каквито има у българитѣ, у тѣхъ досущъ малко, да не кажемъ и никакъ, не се срѣщатъ.

Както всичко друго въ живота, тъй и всички за-

*) Родопскиятъ помакъ си остава цѣлъ-цѣлиничъкъ стопанинъ земледѣлецъ, силно привързанъ къмъ дребното стопанство и скотовъдство и само въ свободното си отъ тия работи врѣме се занимава и съ дърводѣлство, което прѣимуществено състои въ сваляне грубъ строителенъ материалъ или пъкъ дърва за гориво въ близкитѣ по политѣ на Родопитѣ градове. При все това въ послѣднитѣ години изглежда, че въ нѣкои помашки покраини поминъчнитѣ условия се измѣнятъ и ставатъ причина и у помацитѣ да се яви стремежъ къмъ нѣкои занаяти. Вече помаци дюлгери, семерджии, ковачи—желѣзари и др. се срѣщатъ тукъ-тамъ, ако и единични случаи да сж още тѣ.

наяти въ Родопитѣ здраво почиватъ на стари традиции и установени правила, прѣдавани по прѣдание отъ поколѣние на поколѣние и строго пазени и почитани отъ всички много по-вече, отколкото писанитѣ закони и наредби. Въ всѣко село, дѣто нѣкой какъвъ и да е занаятъ упражняватъ повече отъ жителитѣ му, сѫществуватъ тъй нарičанитѣ *еснафи*, които безъ никакви писани устави, правилници и законоположения, устно по прѣдание уреголирватъ взаимнитѣ отношения на членоветѣ—занаятчии, пазятъ тѣхнитѣ интереси и точно опрѣдѣлятъ правата и задълженията имъ единъ къмъ другиго. И цѣлото население къмъ тѣзи еснафски сдружвания си е установило вече и извѣстенъ мирогледъ и се отнася къмъ тѣхъ съ довѣрие и почить. *Той е^а^ иснаф чилеа^к*, казватъ за нѣкого, който изпълнява своитѣ еснафски—корпоративни задължения и запазва и почита чуждитѣ на ближния си интереси и правà тъй, както своитѣ; и обратното: *е^а^зък му на иснафлъка, тувà ни е иснафлък*, пъкъ казватъ за тогова, който не е зачелъ чуждитѣ права и игнорира своитѣ задължения, били тѣ материални или морални, къмъ съсловието сй изобщо или къмъ отдѣлно лице частно, макаръ послѣдното и да не е отъ сѫщия занаятъ.

Въ всѣко българско по-голѣмичко село се срѣщатъ по единъ и повече такива еснафи, споредъ занаятитѣ, каквито се упражняватъ отъ жителитѣ му. Има еснафи дюлгерски, терзийски, бакърджийски и др. т. Тѣзи еснафи указватъ голѣмо влияние и въ общественитѣ работи на българското население, на много мѣста тѣ сѫ играли видна роля и въ възраждането на българщината, пробуждане народния духъ и съзнание и уреждане, закрѣпване и стабилизиране и черковно-училищното дѣло, и всичко това въ нѣкои български покраини въ Родопитѣ може да се посочи за примѣръ (Даръж-дере, Габрово и Еникьой, Скечанско, и другадѣ). Ето защо погледнато малко по-широко и по-далече къмъ тоя социално-политиченъ строй въ Родопитѣ, изучването всестранно и на всѣки занаятъ въ тия планини е отъ извѣстна важность не само за юриста,

економиста и етнолога, но толкова повечо и за историка. Ний тукъ нѣмаме намѣрение да прѣдставяме една по-пълна картина за извѣстенъ занаятъ, каквито споменахме по-горѣ, но ще запознаемъ читателя за малко съ една характерна тъй да кажемъ социално-поминъчна и правна чърта въ живота на Родопскитѣ дюлгери, като се надѣемъ, че би се намѣрили любители, които съ присърдце и подробно би изучили и описали по-отдѣлно всѣки отъ по-главнитѣ и разпространени въ Родопитѣ занаяти. А това ний имаме право на първо мѣсто да очакваме отъ нашитѣ учители(*) народни, на които употрѣбено свободното имъ врѣме и въ изучване бита на тоя народъ, комуто тѣ служатъ и който тъй хубаво дава насѫщния хлѣбъ, мислимъ, нѣма да имъ попрѣчи да си бѫдатъ пакъ *добри* учители и реномирани педагози.

Думата ни тукъ ще бѫде за дюлгерскитѣ сдружвания, които дюлгеритѣ образуватъ помежду си, когато да отиватъ въ чужбина да работятъ занаята си. Прѣди всичко думата дюлгеринъ въ Родопитѣ има по-широко понятие, защото тя не обгръща само единъ строго опрѣдѣленъ видъ работа. Напротивъ тя обема и зидарство, каменарство, дърводѣлство и стругарство и още нѣкои подобни, свързани съ постройката на разнитѣ видове сгради. Тъй напр. Родопскиятъ дюлгеринъ едновремѣнно е и зидарь за зидане каменни и тухлени зидове, и покривачъ на плочени, керемидени, дъсчени и сламени покриви, и каменарь, и стругарь— майсторъ на всички дървени и дъсчени части въ една каква и да е сграда, па най-послѣ е и добъръ *соваджия*—лѣпичарь за лѣпене и измазване стѣни съ варь. На тая енциклопедичность Родопскиятъ дюлгеринъ се научава още отъ дѣте—чираче. Поради това, когато наематъ да строятъ нѣкоя сграда: кѫща, плѣвня, черква, джамия, дюкянь и пр., уславя се изцѣло отъ едни и сѫщи майстори да се довърши отъ сѫщитѣ до край,

---

*) Такова взиране и изучване подобни въпроси отъ чисто економиченъ характеръ е благодарно поле за работа и за ония отъ нашитѣ народни учители, които всѣкидневнитѣ задачи въ гражданския животъ рѣшаватъ върху квинтесенцията на социализма.

т. е. и каменната, и дъсчената ѝ части заедно и съ лѣпежътъ ѝ.

Родопскитѣ дюлгери работятъ занаятитѣ си не само дома въ Родопитѣ, а повече на чужбина: въ Гюмюрджджинско, Скечанско, Сѣрско, Солунско, Пловдивско, Одринско, въ нѣкои отъ островитѣ Бѣломорски, а нѣкои достигатъ и въ Сърбия и Ромъния (Неврокопскитѣ). По-голѣмата часть отъ живота си дюлгеритѣ прѣкарватъ въ чужбина, далечъ отъ своитѣ и домоветѣ си. И въ това странствуване тѣ тоже тъй привикватъ отъ малки, че само дълбоката старость и неспособность вече за никаква работа може да задържи Родопския дюлгеринъ въ домътъ си. Тѣзи, които отиватъ въ Бѣломорскитѣ крайбрѣжия и острови, прѣстояватъ тамъ прѣзъ есеньта, зимата и пролѣтьта, и за два, или най-много три мѣсеца прѣзъ лѣтото, когато тамъ жегата и климата сѫ непоносими за тѣхъ, идватъ по домоветѣ си. Тѣзи пъкъ, които отиватъ изъ Пловдивско, Сърбия и другадѣ, прѣкарватъ тамъ прѣзъ пролѣтьта, лѣтото и есеньта, а прѣзъ зимнитѣ мѣсеци се завръщатъ въ домоветѣ си. До-дѣто сѫ на чужбина, образуватъ голѣми или малки дружини (отъ 3—4—5 и по-вече чифта), или както тѣ ги наричатъ *чети*, *тайфи*, и до дѣто да се върнатъ въ домоветѣ си, работятъ, хранятъ се и живѣятъ заедно и по тоя начинъ съставляватъ тъй да се каже една сѫщинска врѣменна задруга.

Сформированието на тѣзи дюлгерски дружини става тъй: когато наближи врѣме да се *увидатъ*, както казватъ въобще, т. е. да отиватъ на чужбина, тогава нѣколко по-стари майстори се съберетъ и сдуматъ, кои именно майстори и колцина да приберетъ и образуватъ за прѣзъ настѫпающия сезонъ дружина, колко чирака и колко добитъка ще се съберетъ. Изобщо майсторитѣ трѣбва да бѫдатъ чифтове: 3—4—5 и повече чифта. Най-стариятъ, или най-опитниятъ отъ тѣхъ, който е познатъ за умѣнието си въ занаята, пъргавостьта си и пр., обикновено поставятъ на чело на дружината; такъвто се казва *устабашия*. Той прѣдставлява дружината си прѣдъ власти и клиенти, оцѣня-

ва и уславя сгради, каквито ще строятъ, прибира и държи смѣткитѣ, помирява скаранитѣ, съ една дума явява се фактиченъ управитель на четата, обаче все пакъ се съвѣтва и зема мнѣнието и съгласието и на другитѣ, макаръ и всичкитѣ доброволно да му сж подчинени. Има и други случаи, когато единъ или двама майстора се уговорятъ и си приберать и условятъ прѣдварително, които си искатъ и аресватъ други майстори съ чираци и добитъци, или и безъ такива, опрѣдѣлятъ имъ надница, каква да имъ плащатъ прѣзъ врѣмето, когато сж на чужбина, или пъкъ какъвъ процентъ отъ всичко спечалено ще имъ дадатъ и по такъвъ начинъ всички други участници въ четата се явяватъ като наемни работници, но и въ такъвъ случай автономностьта пакъ въ извѣстни отношения по между имъ е спазена.

По фотографията на К. Савовъ.

Типове женска носия отъ с. Бачково, Родопитѣ.

Всѣка дюлгерска *чета* си има своята *юрия*, както казватъ тѣ на селата или покраината, дѣто сж свикнали да отиватъ и работятъ занаята. Въ юрията на една дюлгерска дружина друга не може да отиде безъ взаимно споразумение и съгласие, нито може да се *наметне* на пазарлъка и отнеме съ намаляване или друга хитрость условена или ангажирана работа. Ако се случи подобно нѣщо, тогава спорътъ се разглежда отъ еснафското настоятелство или събрание, когато се върнатъ въ село. Наказанията, наложени на

такива нарушители на взаимнитѣ интереси въ единъ или въ другъ случай, сж безапелационни. Тѣ състоятъ отъ изключване отъ дружината на виновния майсторъ, изключване отъ еснафа, налагане парична глоба за въ полза на еснафската каса, или за черквата и училището, общо прѣзрѣние и др. т. Въ еснафскитѣ събрания се разглеждатъ и всички други недоразумения и спорове, изникнали между майстори било въ самитѣ чети за пѣщо, когато сж били на чужбина и устабашията е билъ безсиленъ да изглади, или пъкъ спорове между устабашия и членове—майстори въ четата; или пъкъ между чираци и калфи и тѣхнитѣ майстори.

Печалбитѣ се дѣлятъ различно между участницитѣ въ една чета по взаимно съгласие и споразумение. Нѣкждѣ (напр. въ Тасосъ, Мехри и др.), като дойде врѣме да се връщатъ въ домоветѣ си, прѣдварително си виждатъ смѣтка. На добитъцитѣ, ако всички майстори иматъ такива, не отдѣлятъ въ пари нищо, освѣнъ дѣто сж ги хранили отъ общитѣ печали. На чирачетата даватъ на половината, отъ колкото се пада на майсторитѣ, а послѣднитѣ съ устабашията си раздѣлятъ по равно всичко припечалено, слѣдъ като извадятъ разноскитѣ. На устабашията като възнаграждение придаватъ по нѣщо отгорѣ, или пъкъ ако има чиракъ, за послѣдния отдѣлятъ равенъ съ майсторитѣ дѣлъ. По такъвъ братски начинъ раздѣлятъ и разнитѣ бакшиши, които на дюлгеритѣ споредъ обичаитѣ даряватъ, каквото ризи, кърпи, платове разни, плодове и др. т. Въ нѣкои мѣста въ дѣлнични дни чирацитѣ като пасатъ конетѣ, (а нѣкога и самитѣ майстори използуватъ дѣлничнитѣ дни въ такава работа), събиратъ тъй наричания *тарàшъ*—остатъка слѣдъ като стопанитѣ сж прибрали произведеното—отъ плодоветѣ и други растения, каквито въ изобилие ставатъ въ страната (напр. въ островъ Тасосъ и Мехри маслини, въ Дедеагачко паламудъ, въ приполскитѣ села въ Енидженско тютюнъ, въ Султанерско и Кърджалийско орѣхи и пр.) и това се счита като обща печала и се дѣли тоже по равно между всички, или пъкъ по прѣд-

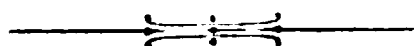
варително споразумение между членоветѣ на дружината събраното си остава за смѣтка на всѣкиго поотдѣлно, колкото си е събралъ. Чирачетата се условятъ годишно и слѣдъ 3—4 години чиракуване споредъ похватътъ и умѣнието, което сѫ придобили, ставатъ калфи, на които се плаща на половина — *половинари* (Неврокопско), или пъкъ отъ три едно, *ючтенъ биръ* (Ахѫ-челебийско).

Отъ казаното на кѫсо до тукъ въ дюлгерското съсловие въ Родопитѣ три сѫществени чърти личатъ, чърти колкото симпатични, толкова и важни за изучване, а именно: 1) колективно работене и спазване интереситѣ на всички безъ разлика участници въ дружинитѣ; 2) общо и равномѣрно ползуване отъ изработеното, и 3) сѫжителството на нѣколко души (често пѫти и повече отъ 40—50), безъ да ги свързватъ нѣкакви роднински връзки по между си, при това и различни по възрасть, характеръ и положение дори и отъ различни села (а въ Чепеларе вече се срѣщатъ и помаци участници въ такива дюлгерски чети, които отиватъ въ островъ Тасосъ).

Дюлгерското съсловие въ Родопитѣ и то дори по отдѣлни покраини заслужава да се изучи и въ чисто битово отношение, каквото напр. названията имъ на сѣчивата, названия частитѣ на разнитѣ видове сгради, дюлгерския езикъ, нѣкои отъ типичнитѣ имъ обичаи, пословици, повѣрия и др. т., но това може да бѫде прѣдметъ за другъ пѫть.

Чепеларе, 1905 год.

Ст. Н. Шишковъ

Петко Кирияковъ — Родопски войвода. (1844—1900).

Животописни материали.

(Продължение отъ кн. II).

Прѣзъ зимата 1862 г. Петко съ нѣколцина само момчета отъ дружината си прѣкарвалъ въ домоветѣ на лични свои приятели и познати изъ Енеско и Ференско. Обаче слѣдъ първитѣ несполучливи схватки на турскитѣ потери съ Петка и съчувствието, което послѣдниятъ все повече и повече печалилъ не само изъ между християнското население (българи и гърци), но и въ по-голѣма часть отъ турското, властьта почнала да гледа неспокойно къмъ тоя смѣлъ току-речи още юноша юнакъ, когото тя вече не считала като единъ обикновенъ разбойникъ. Ето защо турското правителство усилило своята бдителность и разпръснало силни потери изъ селата да дебнатъ и убиятъ или живъ уловятъ Петка. На 6 Януарий 1863 година при селото Исьоренъ, Енеска кааза, една потера отъ 130 души заптии и башибозуци налѣтѣла на Петка съ неговитѣ само 6-ма другари. Схватката не траяла много, потерата изгубила 2 убити и 3 ранени, но сполучила да улови Петка, раненъ съ куршумъ въ ногата, заедно съ още 3-ма отъ другаритѣ му: Петко Радевъ отъ с. Каладжидере; Комню Стояновъ отъ с. Дованъ-хисаръ и Стоилъ Атанасовъ отъ с. Исьоренъ. Другитѣ 3-ма избѣгали. И четирмата плѣнници били закарани и хвърлени въ затворътъ въ санджакския градъ Гелиболъ, дѣто по заповѣдь на пашата —мютесарифъ съ особени грижи лѣкувалъ Петка отъ тежката рана главниятъ военъ лѣкарь въ санджака. Слѣдъ залавянето имъ властьта явила изъ Гюмюрджинско, Ференско, Кешанско и Енеско, по които мѣста Петко върлувалъ, пострадавшитѣ отъ него да побързатъ и прѣдставятъ своитѣ оплаквания и искания. Обаче такива не се явили, защото Петко никому нищо зло не билъ сторилъ прѣзъ врѣме на тригодишното си скитане изъ горитѣ, но при все това той пакъ билъ осжденъ на дългогодишенъ тъмниченъ затворъ.

Додѣто ставало това, Петко оздравѣлъ отъ раната и се рѣшилъ съ другаритѣ си да пробиятъ зидътъ и избѣгатъ, но единъ гръкъ ги издалъ тъкмо въ момента, когато зидътъ билъ току-речи на пробиване. Тогава пашата пратилъ Петка съ другаритѣ му въ Солунската Канлж-куля. За тѣхно щастие, заптиитѣ, които водили Петка, по пжтя изгубили мазбатата, и когато ги прѣдали на Солунскитѣ власти, неможали да обяснятъ какви сж и въ какво сж провинени закаранитѣ. Като разбрали каква е работата, Петко съ другаритѣ си при разпитването казали, че тѣ сж работници отъ Драма, уловени невинно по пж-

тя и закарани въ Солунъ. Тая хитрость сполучила: повърнали ги обратно за Драма, но изъ пжтя Петко сполучилъ да се откопчи и избѣга отъ ржцетѣ на заптиитѣ заедно съ другаритѣ си. Незнаейки мѣстата и селата, а послѣднитѣ въ Драмско сж почти турски, безъ храна и пари, Петко се скиталъ нѣколко дни изъ царевичевитѣ ниви и кърищата. Въ това врѣме въ Солунъ се разяснила работата, кои сж били закаранитѣ отъ Гелиболъ и тъй хитро избѣгалитѣ отъ ржцетѣ на властьта, та силни потери се изпратили изъ Сѣрско и Драмско да ги дирятъ. При едно турско село потерата ги сгащила въ гробищата, когато се рѣшавали да се явятъ на двама турци — работници и имъ искатъ хлѣбъ.*) Благодарение на настжпилата нощь Петко самъ сполучилъ да избѣга отъ ржцетѣ на потерата, ала другаритѣ му, тежко ранени, били уловени. Съ скжсани арестантски дрехи, Петко още прѣзъ сжщата нощь уловилъ шосето отъ Драма за Скеча и кждѣ 4 часа прѣзъ нощьта стигналъ при едно бекледе, дѣто двама заптии си пиели кафето прѣдъ вратата, сѣднали съ кръстосани крака на земята. И тукъ нова изпитня, която изисквала бърза съобразителность и присжтствие духа. Нѣмало що. Петко минвайки по край тѣхъ ги поздравилъ, но тѣ го задържали да имъ отговори откждѣ и за кждѣ върви и си покаже паспорта. Петко имъ казалъ, че е работникъ, отива по селата да търси работа и че паспорта му е въ пазвата. Тогава заптиитѣ станали да влѣзатъ и запалятъ свѣтило, за да му прѣгледатъ паспорта, като заповѣдали на Петка да имъ земе ибрика съ водата и върви подирѣ имъ. Въ това врѣме, когато единиятъ заптия влѣзълъ въ беклемето и другиятъ пристжпилъ отъ прагътъ на вжтрѣ, Петко отдирѣ съ всичката си сила ударилъ послѣдния по главата съ ибрика, бутналъ го на вжтрѣ, на-бързо затворилъ вратата и се изгубилъ въ тъмнината. Цѣла-та нощь Петко бързалъ да се отдалечи и при съмване наближилъ Скеча. Тукъ пъкъ налѣтѣлъ на друго прѣмеждие: двѣ суварии го срѣщнали и се опжтили право къмъ Петка. Като видѣлъ, че работата отива злѣ, прѣправилъ се на лудъ и почналъ да говори по турски несвързани мисли и да прави разни движения съ ржцѣтѣ. Ударилъ коня на единия сувария по главата, коньтъ се подплашилъ, и стопанина се намѣрилъ на земята. Другарьтъ му завикалъ и замъмрѣлъ да не закачатъ лудия човѣкъ, че е грѣхота, хвърлили му по нѣкоя пара и си отминали, и Петко се видѣлъ наново спасенъ. Като влѣзълъ въ Гюмюрджинско, той е билъ вече вънъ отъ всѣка опасность, защото е билъ у дома си, въ познатъ край. Събралъ си на ново

*) Покойниятъ Константиновъ на стр. 20 казва, че Петко ималъ сражение съ потерата, което не е истина. Петко е ималъ само единъ ножъ съ себе си, а другаритѣ му нѣмали никакво оржжие, та и не е било възможно да иматъ такова избѣгали затворници отъ ржцетѣ на турскитѣ заптии.

дружина и излѣзълъ въ горитѣ.([1]) Това бърво се разчуло по цѣлия югоизточенъ край на Родопитѣ и Бѣломорския брѣгъ, господарството Петково. Турскитѣ власти наново пратили потери да прѣслѣдвать Петка и прѣзъ лѣтото (1864 г.) Петко ималъ петь сполучливи схватки съ тѣхъ: на 10 Юний при Бору-гьоль, Скечанско; на 19 Юлий въ планината Сарж-кая, Маронско; на 16 Августъ въ мѣстностьта Куртъ-буджакъ, Ипсалска кааза; на 30 Августъ въ планината Карлъкъ, Гюмюрджинско, и на 28 Септемврий въ планината Шапкъна, Гюмюрджинско· Това сполучливо избѣгване на Петка отъ ржцетѣ на властьта и сполучливото му второ бродене изъ планинитѣ подигнали Петка още повече като юнакъ и прѣдъ турци, и прѣдъ българи, а гърцитѣ почнали да го рекламиратъ и за гръкъ, за което покойниятъ Константиновъ въ своята книжка на стр. 21 казва: „Въ това врѣме гърцитѣ въ приморскитѣ градове и паланки се гордѣеха, че Петко билъ гръкъ и че съ него имало нѣколко души гръцки паликарета. Даже въ гръцкитѣ вѣстници въ Цариградъ се писа, че единъ войвода гръкъ вързлува въ Родопитѣ въ Бѣломорската равнина и косвено натякваха властитѣ, че немогли да го уловятъ. Това правѣха гърцитѣ съ единствената цѣль да даватъ на онѣзи български мѣстности гръцки видъ, а и самъ Петко въ нѣкои случаи е спекулиралъ съ гърцитѣ, като се казвалъ гръкъ."

Гърцитѣ въ своитѣ лъскания къмъ Петка сполучили: Петко билъ извиканъ въ Атина, дѣто му давали голѣми обѣщания. Това е било прѣзъ есеньта въ 1864 г., когато Петко разпусналъ малката си дружина и се отзовалъ въ гръцката столица. Насърдчаванъ и подпомаганъ отъ сжществующия тогава гръцки комитетъ, който приготвялъ Критското възстание, Петко прѣзъ зимата постжпилъ като слушатель въ Атинското военно училище, а прѣзъ лѣтото въ 1865 год. прѣзъ Юлий мѣсецъ Петка проводили да обиколи нѣкои мѣста изъ Македония, „за да види, споредъ думитѣ на Константинова, да ли има почва за едно възстание, за да се побъркатъ турцитѣ, когато избухне подготовляваното Критско възстание." (Вижъ кн. „Петко войвода" стр. 22).

Цѣли два мѣсеца и половина Петко бродилъ изъ Македония и обиколилъ прѣдрешенъ като търговецъ много по-голѣмички села и градове, но не намѣрилъ съчювственици на целитѣ на Атинския комитѣтъ. „Пробудилото се национално съзнание въ Македония, дѣто отъ Атина ме увѣряваха, че ще намѣря патриоти гърци, казваше покойниятъ Петко, ме сепна; азъ бѣхъ посрѣщанъ съ единъ видъ прѣзрѣние, у мене заговори единъ вжтрѣшенъ гласъ, отъ който почнахъ да се срамувамъ

[1]) Уловенитѣ Петкови другари Комню и Стоянъ били изпратени въ Цариградския затворъ, а Петка Радевъ заточили на островъ Кипъръ и освободили чакъ слѣдъ сключването на С.-Стефанския договоръ.

самъ, и това ме накара да се върна въ Атина и да заръжа лъскателствата на комитета“.

И наистина, за буйната Петкова натура и Атина се видѣла малка. Той слушалъ много анекдоти за прочутия Италиянски патриотъ Гарибалди, чувалъ, че той съчувствува на християнитѣ подъ турското иго, затова Петко напусналъ Атина и се отправилъ за Италия. Тамъ той намѣрилъ Гарибалди, у когото прѣстоялъ извѣстно врѣме и научилъ много нови работи за *горското хайдутство*. „Наставленията, които ми даде тоя прочутъ Италиянски юнакъ—родолюбецъ, азъ пазихъ строго и тѣ много ми помогнаха отпослѣ, па и азъ самъ почнахъ съвсѣмъ иначе да гледамъ на себе си и задачата си“, казваше покойниятъ.

Съ помощьта и прѣпоржката на Гарибалди, който далъ на Петка единъ свой другаръ -- юнакъ, на име Фридрихъ, събрали една дружина отъ 220 души италиянци—доброволци, въоржжени добрѣ и готови да заминатъ за Критското възстание. Тая дружина, наречена „Гарибалдова дружина“, дошла въ Атина, дѣто се увеличила съ още 67 души други доброволци и оттамъ подъ началството на Фридриха и Петка се отзовали въ Критъ, дѣто вече било пламнало възстанието. Въ Критъ дружината минала подъ началството на Коронея, който отдѣлилъ Петку му единъ малъкъ отрядъ възстаници и му опрѣдѣлилъ за районъ планината Шиликъ. Двадесеть и двѣ годишниятъ войвода показалъ чудеса отъ храбрость и обърналъ вниманието не само на своя началникъ Коронея, но и на ржководителитѣ на възстанието. Въ петь кръвопролитни сражения Петко съ дружината си сполучливо влизалъ и излизвалъ невредимъ (на 30 Мартъ, 1866 год. въ планината Шиликъ; на 6 Май, с. г. при мънастира Аркацили; на 20 Май при мѣстностьта Яра Петра, на 10 Юний въ планината Шиликъ и на 1 Августъ въ мѣстностьта Аркадия).

„Слѣдъ примирието, покойниятъ Константиновъ въ своята книга казва, Петко не щѣлъ да се завърне веднага за Атина, защото споредъ заповѣдьта на Коронея, трѣбваше да мине по между турската войска, а това било Петко му вжтрѣшенъ срамъ. Заради това той съ 18 души отъ доброволцитѣ сполучилъ да се качи на единъ корабъ и отпжтувалъ за Александрия. Слѣдъ двумѣсечно прѣбивание въ Акександрия отплувалъ за Марсилия, дѣто прѣстоялъ 6 мѣсеца. Отъ тамъ прѣзъ Италия изново се завърналъ въ Атина.“

Цѣли двѣ години и половина Петко безцѣлно се скиталъ изъ Акександрия, Марсилия, Италия и Атина. Прѣзъ пролѣтьта въ 1869 година Петко издалъ възвание и канилъ находящитѣ се въ Атина българи да го послѣдватъ, за да отидатъ въ Турция и съ оржжие въ ржка помогнатъ на подтиснатитѣ си подъ турския яремъ братия. Отъ тукъ нататъкъ вече Петко почва да мисли и гледа по-широко на горското хайдутство. Гарибалди, Атина и Критъ му откриватъ другъ хоризонтъ и до-

дѣто по-рано Петко е таелъ въ сърдцето си и го движела само една мъсть къмъ тѣзи единични мжчители и разорители на бащиния му домъ и родния му кжтъ, сега той почва да мисли по-далече, сега той чувствува тежкия петстолѣтенъ яремъ, що подтиска цѣлокупния български народъ и вече мисли за начинътъ, борбитѣ и жертвитѣ, съ които трѣбва да се изкупи неговата свобода. Да, до тая дата въ лицето на Петка виждаме единъ буенъ, смѣлъ и безстрашенъ юнакъ—хайдукъ, който отъ милость къмъ родителскитѣ му мжки грабва пушката, броди изъ околностьта на родното си гнѣздо и отмъщава на похитителитѣ на родителския му домъ. Отъ тъй нататъкъ вече Петко става войвода, революционеръ—борецъ за свободата на цѣлокупното си отечество, за чието по-честито бждеще той всѣцѣло му отдава своя животъ. Отъ тукъ нататъкъ и самото турско правителство е принудено въ лицето на Петка да не гледа единъ обикновенъ разбойникъ, а единъ отъ лостоветѣ, що се нагърбятъ да катурнатъ вѣковната сграда на турското господарство. Ето защо и мѣркитѣ на турскитѣ власти се усилватъ двойно и тройно и не избиратъ на срѣдства какъ и какъ да унищожатъ опасния гяуринъ—войвода, който едноврѣменно и страхъ и срамъ задавалъ на турската мощь.

Шпионитѣ на турския прѣдставитель въ Атина бързо узнали за намѣренията на Петка, та донесли на господаря си. Послѣдниятъ подалъ нота до гръцкото правителство, за да недопуща да се образуватъ такива дружини въ Атина, ала правителството отговорило, че нѣма никакво извѣстие за това. Турското консулство повторно се оплакало, като сполучило да улови и единъ екземпляръ отъ Петковото възвание, което заедно съ други данни прѣдставило на гръцкото правителство. „Та ний не искахме и да знаемъ, че трѣбва да работимъ по прѣдпазливо, ми казваше покойниятъ, изъ кафенетата свободно разисквахме какво има да вършимъ, безъ да знаемъ, че и помежду самитѣ гърци, които ужъ ни насърдчаваха, имаше плащани богато турски шпиони.“ Като видѣлъ турскиятъ прѣдставитель, че гръцкото правителство не обръща никакво внимание на исканията му, заловилъ се самъ да улови Петка и го прѣдаде на гърцкитѣ власти. Единъ отъ чиновницитѣ на турското консулство, гръкъ по народность и лѣкарь по професия, ([1]) на име Д-ръ Димитрисъ, полека-лека се сприятелилъ съ Петка и го увѣрилъ, че самъ желае да му стане другарь-доброволецъ, за да му служи и за лѣкарь въ дружината. Петко не подозиралъ нищо лошо у тоя хитъръ гръкъ, та се довѣрилъ на него твърдѣ много. „Изглеждаше твърдѣ ученъ човѣкъ, а пъкъ менѣ

[1]) Въ книжк. на покойниятъ Константиновъ погрѣшно е прѣдадено, че споменатиятъ *Д-ръ Димитро* е билъ турчинъ съ престорено име. Самъ покойниятъ Петко ми казваше, че той е билъ консулски лѣкарь, типиченъ гръкъ, но краенъ фанатикъ, и той мислѣше, че фанатизмътъ къмъ българитѣ го е накаралъ да шпионира и прѣдаде Петка.

трѣбваше такъвъ", казваше покойниятъ Петко. На 22 Априлий (1869 год.) Петко отишълъ, на прѣдставление въ францускія театъръ. Тамъ билъ и докторътъ. Слѣдъ свършека на театъра докторътъ се приближилъ при Петка и го поканилъ да му иде на госте и прѣнощува въ домътъ му, който ужъ билъ близо тамъ. Петко приелъ и докторътъ ненадѣйно го въвелъ въ домътъ, дѣто се помѣщавало турското консулство. Петко разбралъ каква е работата, изважда револвера си и казва на доктора да го изведе вънъ, иначе ще го повали на мѣстото. Разтреперaниятъ отъ страхъ гръкъ непосмѣлъ ни дума да проговори и на часа изпълнилъ искането на Петка и тъй билъ спасенъ.

Петко се научилъ, че турското консулство силно се оплаква прѣдъ гръцкото правителство отъ него, та единъ день отишълъ при министра Димитъръ Вулгарисъ да го пита, ще ли го прѣслѣдватъ гръцкитѣ власти и ще ли му попрѣчатъ да събере дружина и навлѣзе въ Турция. Вулгарисъ познавалъ Петка, дори го и насърдчавалъ, ала тоя пѫть му казалъ приятелски, че е по-добрѣ да се отстрани отъ Атина, защото турскиятъ консулъ вече всичко знаялъ за Петка и постоянно главоболѣлъ гръцкото правителство, па може да докара и до по-голѣми неприятности. Не оставало за Петка друго, освѣнъ часъ по-скоро да се добере до родния кѫтъ. Като неможелъ да се снабди съ редовенъ паспортъ, за да си тръгне направо отъ Атина и излѣзе на Бѣломорския брѣгъ въ Турция, той прибѣгналъ пакъ до една хитрость, тъй свойствена нему. Приготвилъ за момчетата си турски низамски дрехи, а за себе си на турски офицеръ, па наели една гръцка гемия, която се ангажирала срѣщу хубаво възнаграждение да ги изкара на нѣкоя по-маловажна турска скеля като турски войници. За нещастие, една силна буря задържала гемията въ морето нѣколко дни повече, та имъ се привършила храната, а брѣгътъ Бѣломорски билъ още далече. Гемията плувала край острова Митилинъ покрай крѣпостьта Сиръ. На Петка изеднѫжъ дошла гениална мисъль. Той заповѣдалъ на момчетата си да се облѣкатъ въ низамскитѣ си дрехи и да го слушатъ, каквото имъ заповѣда, като говорятъ по турски и му отдаватъ честь като войници. Самъ той пъкъ се облѣкълъ въ офицерската форма и заповѣдалъ да доближи гемията по-близо до крѣпостьта. Като доближили по-близо къмъ брѣгътъ, далъ знакъ къмъ часовитѣ на крѣпостьта и слѣдъ малко се показали команданта съ други офицери и войници. По другъ знакъ на Петка пуснали една малка лодка съ единъ офицеръ и нѣколко войника, които дошли при Петка. Мнимиятъ турски офицеринъ се казалъ, че е ревизоръ, пратенъ отъ Цариградъ да прѣгледа състоянието на крѣпостьта. На часътъ Петко билъ земенъ и посрѣщнатъ отъ коменданта съ подобающа почесть и разведенъ по цѣлата крѣпость. Петко владѣелъ турски езикъ отлично, разгледалъ орѫдията, припаситѣ, войницитѣ и всичко въ крѣпостьта правилъ

бѣлѣжки, дѣто имало защо и най послѣ похвалилъ коменданта за голѣмата изправность и добъръ редъ, каквито намѣрилъ въ крѣпостьта и обѣщалъ да докладва въ Цариградъ да го наградятъ. Почеститѣ въ тоя случай били голѣми, мнимиятъ ревизоръ билъ нагостенъ заедно съ войницитѣ си, па имъ събрали храна и за нѣколко деня по пѫть. Комендантътъ на крѣпостьта билъ старъ турчинъ, полуграмотенъ, отдавна пратенъ тамъ и единъ видъ заточенъ. Той се оплакалъ на ревизора за това, какъ толкова години служи на царщината безъ да го възнаградятъ по чинъ, когато мнозина негови другари били станали вече паши, а той си оставалъ миралай. Ревизорътъ му обѣщалъ, че щомъ стигне въ Цариградъ, първата му грижа ще бѫде да го прѣдстави на повишение. По такъвъ начинъ Петко се снабдилъ съ храна и заминалъ по пѫтя си, като оставилъ нещастния комендантъ въ сладки надежди.([1]) Тая случка е била на 31 Май, а на 3 Юний Петко и дружината му излѣзли при Енесъ на брѣгътъ и оттамъ се отзовали въ гостоприемнитѣ Родопски усои.

(Слѣдва).

Изъ съврѣменния помашки общественъ животъ.

Гражданско състояние. Отбиване военната тегоба.

Днесъ селскиятъ кехая Смаилъ рано отвори канцеларията. Сноща мидюринътъ Тахиръ бѣ му заповѣдалъ да подрани, защото писарьтъ и азитѣ щѣли да иматъ много селска работа. Кехаята изпълни заповѣдьта на началника си, нъ послѣдниятъ, азитѣ и писарьтъ Стайко се не показаха толкова точни да дойдатъ *чинъсабах*ъ въ канцеларията, както се сдумваха и зарицаха отъ вечерьта. Смаилъ, въ течение на 10—15 минути, *смéте* всичкитѣ отдѣления на Бориковския общински домъ и хвърли сущето на улицата. Слѣдъ това той сѣдна прѣдъ вънкашната врата да чака голѣмцитѣ. И чака той дълго врѣме: Едвамъ кѫдѣ три часътъ

[1]) Слѣдъ заминаването на Петка отъ крѣпостьта, комендантътъ се похвалилъ съ писмо на единъ свой приятель-офицеръ въ крѣпостьта Чанакъкале, че идвалъ ревизорътъ отъ Цариградъ, какъ намѣрилъ всичко въ изправность и какъ му обѣщалъ да го повиши. Отъ уста въ уста обяснила се работата, че никакъвъ ревизоръ по крѣпоститѣ въ това врѣме не ходилъ и най-сетнѣ работата излѣзла на-яве, кой и какъвъ е билъ тоя ревизоръ и какъ хитро измамилъ Сирския комендантъ. Нещастникътъ старъ турчинъ-офицеринъ билъ уволненъ отъ службата си и наказанъ съ затворъ. Самъ покойниятъ Петко, като разказваше това, съжеляваше добрия турчинъ, който ги спасилъ отъ гладъ и за тая си доброта къмъ тѣхъ тъй злѣ си изпатилъ отпослѣ.

алатурка, т. е., когато слънцето бѣ изгрѣло три чилешки боя, писарьтъ дойде.

— *Сабанаерусунъ, Смаиле!*

— Алла띔азола, Стайко! Еще угечихте *женумъ*! .. Сноща са зарицахте да дойдите рану, пакъ то стана пладнина и още нѣма ни мидюръ, ни ази. Сакалдиса ми са душьоса да ва чекамъ. Та че и титюнь нѣмамъ да запале.

— Ха! за титюнчекъ ли ти е бални-ту? Нà запали! Е сноща купихъ цала кинига *ерумъ окальнъ*. Ала титюнь да видишъ! като *кехлибарь* е.

— Сое титюнь ще ни изеде глави-се. *Гечинде* жендаре са фатили Керимче-ну сасъ *ючюсъ дрехемъ*. Реклò, свинето, да са *даврандиса*, та гу са смлели утъ *лубутъ*. Сига лижи убивиту съ овчи кожи. Та остави това, лекимъ му са нагудили *живо ючюсъ лефъ*. Какъ ще ги збере, Аллахъ *билиръ!* Голу е, свине-ну, кату *тифекъ*. Има адно *верено* коща, *онъ кечи* и адно муле.

— Белки на Киремче-ну ще тьоглишъ кахоръ, Смаиле. За нега е льосна рабута са. Ще му дадемъ свидѣтелство чи нѣма стока — врютъ стокана е вархъ бубайка му — и ще са куртулиса съ 2—3 мѣсаца затворъ. Да иде да гу хранятъ пчиничени *фудулки*.

— Праву казувашъ, Стайко. Керимче-ну льосну ще са куртулиса, чи бубайку му е още живъ — стокана е негува, лекимъ аку фатетъ будношъ насъ сасъ тебе, ще изгуримъ сами пепелонъ.

— Фатими щатъ подлуги-се. Е нисомъ ахмакъ какво-ну Керимче-ну да ма фатетъ. Ни видишъ ли какво правемъ?! Зома утъ дюкене-нъ адинъ пакетъ титюнь, туре гу въ кутия-са сасъ киниги-не и шерилки-не пу тѣхъ. Ако виде некафъ жендаринъ, сторя си цигаро утъ кутия-са, ако нѣма жендаринъ или другъ *шубелие* чилекъ, сторя си цигаро отъ титюнесъ, десу нося въ пазуха-са. На сое *мирефетъ* самъ научилъ врютъ аги-се. Завчерашникъ ходихме нахъ Елово съ Османаà. Пу поть и той и е си пиехме титюнь отъ фабрика „Манафови", ала ага влезахме въ селу-ну, извадихме кутии-се и тамъ пихме титюнь „Калиманди". Колкото за *хадетъ* да рекотъ чиновници-не, чи и ние пиемъ *пакети*, купихме си пу единъ пакетъ и гу турихме въ жобове-се *гьойкюмъ* да си гу дунесемъ въ Буриково, пакъ ние на вращане го распулвихме съ други *акташе*.

— Такива *шейтанлоци* и е правемъ, ала будношъ ща флеза въ „кàлена чювала". *Шюкиръ*, ду сига са чювахъ да ма ни фатетъ, ала кой знае за нахпрешъ, какво са ще лаха. По хубаво е да са удучимъ утъ сае краста — титюне-съ.

— Да са удучимъ ли? Е са ща пу льосну удучи утъ хлеба-съ, отколкото отъ титюне-съ. Тришъ самъ са мочилъ да го оставемъ, ала нимогамъ.

— И е нимога, Стайко. Ага ни запаля, стевневами са въ учи-се. Врютъ ми дукривеватъ. Уцутра нимехъ титюнь, та ага утваряхъ канцелария-са, бизъ малку щехъ да строша катанеца-съ утъ *ючкьо*.

— Краста е сое теракалокъ, Смаиле, ала сае краста е има пу врють свѣто-съ. *Геченде* околийскиеть доктуръ въ Елово даваше *насаатъ* на адинъ старецъ да ни пие титюнь, та да му са махне кашлевица-на, пакъ самичекъ докторанъ бе замоглилъ цигару, колкуту адинъ масуръ.

— Дохтура-нъ ни е Аллахъ да знае кой утъ каква болька тьогли. Мой бубайку пие титюнь кату манафинъ, кашлеше, катуга цѣпеше доски, ала живѣ *дуксанъ бешъ сеньо.*

Титюне-съ ма ни врѣди на снага-са, ами ма врѣди на кесьо-са. За гудина най-малко ми ходетъ *икиюсъ грушъ* за титюнь. Съ нолкува пари са купова на сее гудини адинъ волъ, дену да ти храни дѣца-на.

— Празна рабута. Въ наше и ваше селу има людье та ни пиьотъ титюнь, ала тѣ са и утъ насъ по *зюртюве.*

— Хаклие, си Стайко. Аллахъ си дава и за титюнь. ~~Ала~~ ние са загльодахме на сукака-съ. Хайда нахъ вотре въ канцелария-на.

— Влещимъ, явашъ, явашъ. Аги-не хи нѣма още, пакъ бисъ тѣхъ нищо нѣма да своршимъ. Ала агаречешъ, да влеземъ. До де дойде Тахираа ще отговоря на адно двѣ окружни. Сее дене бае имамъ рабута. Ищатъ да дадемъ свѣдения колко фурни, колко ханове и колко фуденици има въ селу-су. Ха! питатъ и колко овесъ и ячмикъ може да се достави ако путрѣбва.

— Брей, да нѣма нѣкавъ *карашмалькъ,* та питатъ за такива рабути?! Съ удивление запита кехаята Смаилъ.

— Нѣма никакъвъ карашмалъкъ, ами питатъ въ кутро селу какво има, та аку будношъ стане кавго, да знаетъ колко аскеръ може да *гичиндиса* въ адно село. Лекимъ и є́ да хми дамъ отговори, та да си го *бендисатъ.* Ще отговоря, чи въ наше село има адно фуденица и никаква фурна.

— Аферимъ, Стайко! Гльодай да ни *изгуришъ* селу-су. Аскеръ намъ ни трѣбува. Нѣма кой да хми прави *изметъ.* Наше-су селу е *усманлийско.* Да е болгарску, та е льосну. Болгаре-се са научени да праветъ изметъ на аскеръ; пакъ сига и аскере-съ е вашъ.

— Нашъ, вашъ, сига са ни гльода. Врютъ села-са трѣбва да даватъ кунакъ на войници, лекимъ е ща завартя рабута-са за наше-са община; пакъ жюмаете-съ аку ще да рече: *„берекетъ версинъ"*, аку ще да ни рече.

— Какъ да нище да рече. Врють ще рекотъ. За̀варти рабутата да ни духода аскеръ въ наше селу, та другото е льосну. Аги-се, та че и є́, си знаимъ рабута-та. Аку не другу барекъ ти щимъ уткара пу нѣкавъ туваръ дарва въ селу. И пу нѣкву аце ти щимъ да̀.

— Ще гу направе, Смаиле, лекимъ да кажишъ на людье-се да ма ни уставетъ сае зима бизъ дарва. Кажи на аги-не да ми дадатъ, аку не друго, то барекъ по адно шиленце. Градилъ самъ

кулиба въ селу, та викамъ да си сторя и увчици, еце имамъ меракъ за овце.

— Знаемъ е, какво да река на аги-не и жюмаете-съ. И дарва ще има и шилета ще има. Утъ тебе ние ни миноваме. *Кефине* бакъ, Стайко! Мене жигере-съ петь пари ни прави, ала и аги и факире бизъ мене нимогатъ. Каквото река, тува станува. Берекетъ версинъ, слушатъ ма кумшие-се.

Писарьтъ Стайко, извънредно задоволенъ отъ просящкия си разговоръ съ селския кехая Смаилъ, сѣдна на масата въ канцеларията и почна „да отговаря на окружнитѣ". Отговорцтѣ бѣха кжси, но ясни. На окржжното, съ което окол. лѣкарь питаше колко слѣпи лица има въ общината, Стайко отговори, че въ Бориковската община имало само една слѣпа жена на 45 годишна възрасть, при всичко че само въ „Тримовскитѣ" колиби имаше троица слѣпци, отъ които двама бѣха ослѣпѣли отъ изгоряване съ барутъ, когато били още дѣца. На окржжното, съ което земледѣлческия надзиратель питаше, колко кошери пчели има въ Бориковската община, писарьтъ отговори така: „На № 245 —Въ повѣрената ми община за сега има само 75 кошери пчели," макаръ че само Османаа притежаваше 82 кошери. Обаче когато дойде редъ да се отговори на окржжното, за което стана разговоръ съ кехаята, Стайко се позамисли. Тукъ трѣбваше да се попълноватъ таблици споредъ пратения образецъ. Писарьтъ слѣдъ нѣколко минутно мислене зема перото и захвана да пълни съ цифри празнитѣ рубрики. Въ течение на 10—15 минути той изчисли колко килограма ячмикъ, ръжь и овесъ се ражда въ Бориковското землище; колко говеда има, колко човѣка могатъ да се настанятъ въ *мехтепя* за прѣнощуване; колко воденици и фурни има и пр. и пр. Тия свѣдѣния бѣха толкова точни и вѣрни, колкото и всички други свѣдѣния, давани отъ порано, „на г. Инспектора на коневъдството въ Княжество България". Тъкмо въ минутата, когато Стайко привършши „военнитѣ свѣдѣния", въ канцеларията влѣзе кмета Тахираа.

— *Сабалавросунъ*, Стайко?

— Алларазола, Тахираà!

— Какво писувашъ, Стайко? Да не правицъ *нуфузетѣ* (сѣмейната книга)?

— *Бе сенда*! Отговарямъ на *биръ-качъ* окружни. Хеле адно окружну ма еце забави. Чюде са какъ да заваргтя работо-са. Сува, вуенни-се, са еце сарцъ, та ма е страхъ да не упатимъ некву и то за селско добро.

— Хаирусунъ, Стайко! Кажи каковъ *зоръ* имашъ?

Писарьтъ подробно разправи на Тахираà, какво е съдържанието на „окржжното" и какъвъ отговоръ е нагласилъ.

— Аферимъ, Стайко! Хубаву гу си *курдисалъ*. Той трѣбува. Ни трѣбува сичку да управеме. Какво имаме въ селу-су, на *аскеръ-забитлери* ни трѣбува да са казува. Аллахъ ни е далъ и овце и масло, и пчели и *зехирьо*, ала сичку-су си ни трѣбува.

За *аскере-нъ* да си тьогли *кахорь* кнеза-нъ. *Хилбе увасж* може да прихрани *онъ милионъ аскеръ.* Тамъ са ражда и пчинипа. и фасулъ, и грозде. Има и по-хубави гувьода утъ наши—се. Каквото трѣбува за *аскере*-нъ, утъ тамъ да зиматъ. Ние туфъ сме на граница. *Аллахъ вермесинъ.* аку са утвори *кавго*, ние най-напрешь ще истьоглимъ *зелгията*, пакъ *увалски-не* села ще са *нарахатъ.* Та то са знае, и ние ще дадемъ нѣкво, ала *на зоръ-заманъ.* Сига нидаваме нищу. Чюли? Ай-той напиши писмото! Ала нимой пакъ гу написува еще *сербезъ*, зере щимъ упати некву, та сетне нѣма кой да на *куртулиса.*

Знаемъ ѐ, какъ са *вапцуватъ* гулемци, Тахираà. Ни минова са поща да ни ищатъ нѣкакви свѣдѣния и, аку река да управемъ сичко, кадѣ ще му излѣзе краетъ!? Право криво, ȍтговори му некву, че си гльодай кефетъ. Белки мислишь, чи гулемци-се са взиратъ и провѣряватъ всички-се свѣдѣния. Тѣ само подписватъ юмета-на, пакъ какво-су мене сакви—такви писарчета си бахтотъ глави-не да правятъ изчисления и прѣсмѣтания. Колко-су е право наше-су присмѣтане, толкуфъ и тѣхното.

— *Хаклие* си, Стайко. Всичку су е вѣтеръ и могла. Другушь рѣжехме на рабошь всичку, ала по-хубаву варвѣха царски се работи. И людье се по хубаво *гичиндисуваха.* На, днеска ще си губимъ врѣме-су за нищу и никакву, ще исписуваме людье-се, кой на колко е гудини, кога са е рудилъ и куга са е уженилъ. Празна рабута! Може ли въ едно селу отъ *ики бинъ киши* да се управетъ врютъ *нуфузе-се*?... Хайде да othечемъ, чи днесъ ще хи управимъ, ала ду кога ще бодатъ управени? *Херь гюнъ* дѣца са раждатъ, други умиратъ, трети са женятъ, четворти бѣгатъ. Излиза ли са нá-глава, ката день да са *уращисува* чилекъ съ сае работа и да писува кой са ражда, кой умира и кой са жени?!

— И ѐ видя, Тахираà, чи сичку-су е вѣтерь, ала на нагадатъ да „управимъ" „сѣмейна-са кинига", за това ще са помочимъ да я управимъ *полну-малу*, колкото да са рече, чи сме исполнили приказа-съ на окржжне-нъ управитель.

— Каковъ е тоя приказъ? Испейми гу, чи вчера ми гу ни пѣ.

— Да ти гу испѣмъ. Слушай?

Приказъ № 214. Г-нъ Р-ский окол. началникъ съ рапорта си отъ 11 Май 189— подъ № 1851 ми донася, че като правилъ ревизия на общинскитѣ управления въ повѣрената му околия констатиралъ, че въ повечето общини, особено въ чисто мохамеденскитѣ, сѣмейнитѣ книги били много не редовни. Въ нѣкои общини даже такива книги не сжществували, при всичко че не единъ пжть е било напомнювано да се съставятъ такива. Прѣдъ видъ на това назначавамъ особени комисии за всѣко село по-отдѣлно въ съставъ: прѣдсѣдатель, Р-ский окол, началникъ и членове: общинския кметъ, писаря, свещенника или имамина. На тия комисии възлагамъ да съставятъ въ най-не-

продължително врѣме нови сѣмейни книги споредъ образеца, който ще се изпрати отъ повѣреното ми управление.

г. Пловдивъ, 25 Май 189— г.

Окр. Управитель: Драгановъ.

Това е приказатъ, ще да прочета сега и окружну-су:

„Р-ско Окол. Управление
№ 854
1 Юний 189— г.
с. Елово.

До г. г. Кметоветѣ въ Р-ската околия.

Тукъ приложенъ, като изпращамъ единъ екземпляръ отъ приказа на г. П-ский окр. управитель отъ 25 Май 189— год. подъ № 214, прѣдлагамъ на г. г. Кметоветѣ да свикатъ въ общинското управление споменатитѣ въ приказа лица и заедно съ тѣхъ да съставятъ точни черновки—„проекти" за сѣмейни книги, които да бѫдатъ готови най-късно до 20 Юний т. г. Тия проекти ще бѫдатъ най-щателно провѣрени отъ мене, затова да се внимава, щото при съставянето имъ да се не вмъкватъ грѣшки.

Заедно съ настоящето изпращамъ Ви и една книга отъ 200 листа, въ която ще се впишатъ всички сѣмейства, и то слѣдъ провѣрката на черновкитѣ, т. е. проектитѣ.

Р-ски окол. началникъ: П. Стрѣмски."

— *Некъ й*. Ще направимъ новъ *нуфувъ тефтери*, ала какъ ще гу наредимъ, главо-са ми не отсича. Какво ще речешъ, Стайко, можемъ ли ние *дьорть бешь киши* да управимъ, пу колко людье има въ адно коща и кой на колко е гудини?

— Ду колкуту можимъ, Тахираа, ду толкуфъ ще хи управимъ. Пакъ аку началника-нъ ни *бендиса* наше-са рабута и наше су управене, чи дà содне той да гу управи. Лекимъ, вишь, чи са забавиха ази-не и имама-нъ.

— Идатъ! идатъ! побърза да каже кехаята Смаилъ, който стоеше до прозореца и погледваше на вънъ.

Слѣдъ 2—3 минути отъ Смаиловото извѣстие въ канцелярията влѣзоха: Османаа, Куртъ-Бекиръ, Керимъ онбаши и Дели Кадиръ. Слѣдъ други 2—3 минути отъ дохождането на азитѣ пристигна и имамана Селимъ ефенди. Послѣдниятъ, щомъ отвори вратата и видѣ, че агитѣ сѫ вѫтрѣ, бърже повдигна десната си рѫка до челото и произнесе съ високъ гласъ думитѣ:

— Селямъ алекюмъ!

Мидюрина и азитѣ, щомъ чуха поздрава на имамина, като по команда станаха бърже на крака, допрѣха деснитѣ си рѫце до челата и отговориха:

— Алекюмъ селямъ.

Слѣдъ това чисто религиозно мохамеданско поздравление имаминътъ пристѫпи крачка напрѣдъ и, като погледна Стайка, съ по нисъкъ гласъ каза:

— Сабахъ-хаирусъ, Стайко!

— Алларазола, Селимъ ефенди! Ошъ гелдинъ?

— Хошъ булдумъ, Стайко! Какъ си, хубаве ли си? Ала си хубаве, *машалла*!

На Селимъ ефенди се отстжпи най-почетното мѣсто, т. е. кревата, на който бѣха сѣднали Куртъ Бекиръ и Османаа. Послѣднитѣ сѣднаха кръстомъ ноги на самия подъ близо до счупената писмена маса.

Слѣдъ обикновенитѣ запитвания за „живо, здраво", *межлиша* или „комисията", по прѣдложението на мидюрина, пристжпи къмъ работа. Послѣдниятъ откри засѣданието съ слѣдующата „речь":

— „Е, аларъ, ве знасте за какво сме са збрали. Има *ирадьо* утъ укруженъ управитель да управимъ *нуфузъ тефтерлери*. Какъ ще хи управимъ, и е са ни сетамъ. Лекимъ да се пумочимъ да хи управимъ, зере инакъ ще ни туретъ *бинъ лефъ жизо*. Е викамъ да зафатимъ най-напрѣшь утъ „Жюбраилески-не кулиби". *Хазъръ* туфъ е Керимъ Онбаши. Той е утъ тамъ и пузнава врютъ кулибаре-не.

— Бива, зафатите утъ тамъ, каза Османаа, като сжщеврѣменно си разкопчуваше крачола, за да се почеше на бута.

— Стайко, пѣй и казувай пу стаеретъ тефтеръ, ала фати отъ Жюбраилцехъ.

— Ни може утъ тамъ, възрази писарьтъ. Стара-са сѣмейна книга зафата утъ селу су.

— Пекъ й, ага зафата утъ селу-су, карай нарьдъ.

Общинскиятъ писарь разгърна единъ старъ тефтеръ съшитъ нѣкога отъ бѣли, но сега изпокжсани и заплескани книги и почна да се взира въ него.

— Слушейте, е ща да чета, пакъ вие казувайте, кой е умрѣлъ, кой е живъ и кой са е изселилъ.

— Пѣй ти, ала пульока, пакъ ние знаимъ, какво ще да казуваме.

Писарьтъ почнува да „докладва":

„Асанъ Бѣлчовъ, домакинъ, роденъ въ 1830 година. Емня, жена, родена въ 1838 год.; Хатиже, дъщеря, родена въ 1861 г.; Мехмедъ, синъ, роденъ въ 1863 год.; Нефизе, дъщеря, родена въ 1867 година; Шерифъ, синъ, роденъ въ 1870 година; Айше, снаха, родена прѣзъ 1869 година; Гюлсюма, внука, родена прѣзъ 1891 година.

— Своршили, Стайко, запитва Османаа?

— Своршихъ, ага, отговаря писарьтъ.

— Чекай тугава. Хасанъ Бѣлчевъ е мой кумшие, Пузнавамъ хи врютъ въ кощи. Въ са е *асемьо* има млогу уборкану. Хасанъ е *етмишъ буйлукъ*. Грухналъ е и утъ бужека-нъ са ни пуклата. Дюмень-нъ въ нае коща сига са варти утъ сино-нъ му Мехметя. Той разправе врютъ рабути-не: за *вергие* Мехмете тросетъ, за *алажекъ вережекъ* пакъ той е на *мейданъ*. Хасанъ са ни борка въ нищу. Та какво ще са борка? Адно-на нога му е въ гроба-нъ. Умрѣлъ чилекъ за какво писувате? Силдисайте гу утъ тефтере-тъ, пакъ пишите сино-нъ му Мехмете. Стока-на

е врютъ вархъ нега. Бубайку му е приписалъ и коща-на и тарли-не.

И другу има: Хатиже, Хасанюва-на доцере, е луда. Ве врютъ знаите, чи е *заифъ акаллие* и затува са ни ужени. *Геченде, аиптъръ сюйлемеси*, са бе сгурупалила и са бе пукачила на пещо-нъ. Изплашиха са врютъ дѣца на въ махало-на. Накива луди за какво да са писуватъ? *Силдисайте* и нея!

— Право казувашъ, Османаа, потвърди Куртъ Бекиръ. Врютъ знаимъ, чи Хасанъ е живѣе, е не *биръ ики* сеньо. И дащере-на му знаимъ, чи е луда. *Малле* да хи ни писуваме въ нове-съ тефтеръ, та щимъ хубаву стори.

Слѣдъ тия необорими мотиви „комисията" едно-гласно рѣши, стария Хасанъ и *заифъ акжлли*—та му неженена дъщеря да се не вписватъ въ новата сѣмейна книга.

Писарьтъ „зачеркна" тия имена и продължи докладването:

— Сюлюманъ Гайдажийски, домакинъ, Хасибе, жена, Смаилъ, синъ, Рифатъ, синъ и Дуда, майка.

— Други дѣца има ли писани?

— Нѣма, Тахираа.

— Менъ ми са справи, чи Гайдажия-на има още двѣ копелета, хемъ гулеми. Оти ли ни со били писани ду сега?

— Праву казувашъ, Тахираа. Сюлюманъ има еще двѣ копелета. Е хи знамъ. Адно-ну си е бае гулемку, има онъ бешъ ашинда; другу-ну е по-малку—ще има онъ *ашинда*.

— Има, нѣма, гльодайте си работата. Ду сига нисо били писани, та кой хи е тросилъ? Нимойте хи писува и въ новетъ тефтеръ. Ни знаите ли каковъ е *халанъ* на Гайдажия-на? Нѣма ни овца, ни коза. Има лю адно пустаналу муле и адинъ волъ. Утрѣ други день, ага путросетъ Гайдажиюви-не копелета за аскеръ, какво ще правятъ? Или трѣбува да бѣгатъ, или трѣбува Сюлюманъ да си прудава и дрипи-не да збере *бешюсь или бинъ лефъ* за *беделъ*.

— Чекай, Керимъ Онбаши, чи гу *артардисувашъ*. Наистина, тебе Гайдажия-на е руднина, ала ни трѣбува еце да гу бранишъ. Той ни е ду толкува *убчюканъ*. И е дадахъ за моекъ Сюля бешюсъ лефъ *беделъ*, та и менъ були, ала какво да правя, ага ми е далъ Аллахъ млогу синове. Адно-ну Гайдажиюву копеле можиме да куртулисаме, пакъ другу-ну нироЖимъ. *Бенжесъ*, да пишимъ малку-ну, пакъ гулему-ну да ни писуваме. Какво ще речете, ааларъ? Малку-ну, ако гу запишимъ сига на *онъ ашинда*, ще гу путросетъ за *аскеръ* слѣдъ *онъ сеньо*, пакъ ду тугава е дльогъ *заманъ*. Да́ са чалащисува, синъ, да си *казандиса* за *беделъ парасж*.

— Хубаву казувашъ, Бекираа́, и е самъ *разж* да ни писуваме гулему-ну. Стайко, запиши малку-ну Гайдажиюву копеле на *секизъ онъ ашинда*, та че подмини!

— Аннашалдж, чи ще гу запишите, лекимъ понамалите му барекъ гудини-не, та по *гечку* да гу тросятъ за аскеръ.

Слѣдъ малка прѣпирня по въпроса за годинитѣ най-сетнѣ комисията се съгласи: „малкото Гайдажиюву копеле“ да се запише въ новата Бориковска сѣмейна книга на седемь години, макаръ че това копеле бѣ на тринадесеть годишна възрасть и отъ 4—5 години насамъ караше дърва съ бащиното му муле. За името на бѫдещия *„аскеръ качекя“* стана прѣпирня. Османаа̀ твърдѣше, че момчето се казвало Мехмедъ, а имаминътъ увѣряваше, че го зовали Саидъ.

— Лю какту и да гу пишите, та си е едно, рече Тахираа̀. Отъ юмето са ни развале рабута-са. Майка му хасълъ знае какъ со зове, лекимъ пишите гу Саидъ, каксу кавува имама-съ. Той ката день са варти пу махали-се и кощи-се и по̀ ще да знае, кутро дѣте какъ со кавува.

— Хайде, да е Саидъ! Пиши го, Стайко, Саидъ.

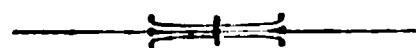
— Писахъ гу. Слушейте по нататъкъ:

— „Ахмедъ Чюренски, домакинъ, Гюлсюма. жена . . .“

— Ха, сѣтихме са за кога казувашъ. Чюли, Османаа̀! ха! ха! а! ха! а! *Силдисай го, налетина-тъ!* Отпиши гу едипсизина-тъ! Въ наше селу е имало млогу *едепсизе*, ала какво-ну Чюренчену *едепсизинъ и хаирсъзинъ* на да ли ще са на̀ другу по свѣто-съ. Ни стига дѣту изеде на бубая-му (дѣдо-му) врютъ имане-ту, ами зо та напусна и жена-на си! Та сига умира загладѐ, пакъ то, *булашикатъ, уварлова* въ Хилбьо. Напрешне-съ пазаръ гу видѣхъ въ Увунъ-чершие *кьоръ-китюкъ*. Напилу са бѣ, налетина-тъ, та силумъ варвеше. Саню Миглюски ми казуваше, чи ага било трезну, пакъ било чилекъ, ала ага са наплюсковалу, дюбидюсъ маскаро станувалу. Други, каквону нега, *сарахоше* и *уварди* му зимали феса-нъ и му турели на главо-на скоцани капели.

— Остави го, *микрюфина-тъ*, прави резилъ и насъ и селусу: повня бубайка му, Аллахъ рахметъ елесънъ, каковъ бѣ хубавъ чилекъ! Ала дегу сига, да види каковъ е синонъ му! Изпущи са, *налетина-тъ*, въ *хапусано-на*. Е викахъ тугава на Куркутъ Хасана да му башладиса кабахате-тъ, та да гу ни затварятъ, ала Куркутъ Хасанъ ма ни пуслуша. И той излѣзе инатчие. Оти му са заканилъ да гу прибива, та стори даво. Чи хичъ, който са заканва и хвали, чи ще прибива людье — правили наква работа?! Ала ходьо! Уплаши са Куркутъ Хасанъ, каза на начелника-нъ и хопъ Чюренчето въ хапусано-на̀; *лиже ючъ ай*, ала ни стана чилекъ. Та какво ще да стане? Тамъ хи хранятъ кату беюве. Даватъ хми всичку и врютъ дженебетлицитѣ научватъ. Тамъ има и болгаре, и горци, и какви нищешъ минлете?! Адно ракие ща та научи да пиешъ, другу на харсазлъкъ ще та *упече*. (Слѣдва).

В. Дѣчовъ.

Бѣлѣжки по учебното дѣло изъ Родопитѣ прѣзъ учебната 1904—1905 година.

А). За гр. Станимака.

На 29 Юний, т. г., по обикновения редъ се извърши годишния актъ на българскитѣ училища въ града Станимака. Отъ свѣдѣнията, които се съобщиха въ отчета, излиза, че, както миналитѣ години, тъй и прѣзъ тая, въ града е имало български училища: 3 забавачници, 3 основни, 1 дѣвическо и 1 мѫжко трикласни, а всичко 8. Въ забавачницитѣ сѫ постѫпили да слѣдватъ 124 момчета, и 48 момичета, всичко 212. Въ основнитѣ училища сѫ постѫпили въ I отд. 125 момчета и 92 момичета; II отд. 90 момчета и 62 момичета; III отд. 81 момчета и 42 момичета, а въ IV отд. 54 момчета и 38 момичета, всичко 350 момчета и 234 момичета, а заедно съ тия въ забавачницитѣ—796 и отъ двата пола. Сравнени тия цифри съ ония прѣзъ учеб. 1903/904 год. излиза, че въ забавачницитѣ общото число дѣца е по-малко съ 13, а въ основнитѣ съ 28, или всичко 41, което дава едно намаление въ процентъ около 7%.

Въ дѣвическото класно училище прѣзъ отчетната учебна година сѫ постѫпили въ I класъ 32 ученички, въ II класъ 17, а въ III кл. 11, всичко 60; отъ тѣхъ напуснали прѣзъ годината 9, останали до края 51. Тукъ пъкъ, обратното отъ основнитѣ училища, има едно увеличение съ 7 ученички, или по процентъ около 13% по вече отъ учеб. 1903/904 година.

Въ мѫжкото класно училище сѫ постѫпили въ I кл. 58 ученика, въ II кл. 39, а въ III кл. 23, всичко 120. Отъ тѣхъ прѣзъ течение на годината напуснали 16, останали до края 104. Тукъ имаме едно малко намаление съ 2 ученика отъ постѫпилитѣ, ала отъ останалитѣ до края на годината пъкъ обратното: прѣзъ учеб. 1903/904 г. отъ 122 постѫпили ученици сѫ напуснали 23, останали 99, а прѣзъ отчетната отъ 120 ученика напуснали 16, а останали 104.

И тъй общото число на ученици и ученички въ всичкитѣ видове български училища въ града прѣзъ 1904/1905 учебна година възлизали на 976, прѣзъ 1903—1904 год. на 1012, а прѣзъ 1902—1903 учеб. год. на 980. Това е неутѣшително явление за градъ като Станимака, дѣто при растътъ на населението, изключително българското, се увеличава и отъ постоянно заселващи се отъ околнитѣ села жители.

Причинитѣ на това трѣбва да се търсятъ не въ икономичното състояние, което прѣзъ послѣднитѣ двѣ години не е било лошо, а въ нездравословното състояние на града и слабата заинтересованость на училищнитѣ органи къмъ вървежътъ на учебното дѣло изобщо тукъ.

Учителскиятъ персоналъ е състоелъ отъ 12 учители и 7 учителки въ забавачницитѣ и основнитѣ училища и 10 учители

и 2 учителки въ класнитѣ, всичко 31. Училищнитѣ помѣщения сж били сжщитѣ, каквито и миналата година, обаче въ вжтрѣшната имъ уредба, собствено въ снабдяването ги съ необходимитѣ пособия и покжщнина, прѣзъ отчетната година е направено твърдѣ много въ сравнение съ минали години. Тъй напр. мжжкото класно училище е снабдено съ всички учебни пособия, достатъчни за сегашната образователна система и учебна програма на нашитѣ не пълни срѣдни училища. Къмъ дѣвическото класно и къмъ основнитѣ училища пъкъ прѣзъ течение на отчетната година общината се е показала твърдѣ грижлива и щедра. Набавени сж много пособия и училищна покжщнина, отъ каквито тѣзи училища имаха належаща нужда. Доста е да споменемъ, че само за дѣвическото класно сж изразходвани повече отъ 2 хиляди лева за пособия и мобили.

Въ активътъ на общия просвѣтно-културенъ напрѣдъкъ на този нашъ Родопски градъ прѣзъ отчетната година трѣбва да прибавимъ и отдѣлнитѣ дружества, отъ които всѣко едно въ една или друга посока прѣслѣдва извѣстна общепросвѣтна цѣль. И при слабиятъ още въ много отношения български елементъ тукъ е единъ видъ рѣдко за похвала у насъ явление да могатъ съ успѣхъ да вирѣятъ и се крѣпятъ толкова дружества. На първо мѣсто заслужава всѣка похвала и симпатия женското благотворително дружество „Благодѣтель“, което вече навършва 10 години отъ своето сжществуване. Прѣзъ отчетната година то е броило 62 дѣйствителни членки, годишенъ приходъ (членски вноски, прѣдставления, волни подаръци и др.) е имало 645 л. 71 ст., а разходъ 484 л. 24 ст. и отдѣлно отъ това втора година какъ само издържа стопанско училище, което тая година е посѣщавано отъ около 60 ученички на възрасть отъ 14 до 18 годишни, раздѣлени на два курса, въ които е прѣподавано теория и практика на шиене и кроене горенъ и доленъ отдѣлъ и хигиена. Разходътъ на училището е възлизалъ отъ 600 лева на учителката, 200 лева наемъ и 42 лева отопление, всичко около 850 л., а е покритъ отчасти отъ таксата на ученичкитѣ, помощьта отъ общината, помощьта 200 л. отъ министерството на народн. просвѣта и отъ дружествения приходъ.

Образователното дружество „Родолюбие“ тоже има повече отъ 10 години на сжществуване. Неговата цѣль е да поддържа една публична библиотека съ читалня, да групира младежьта и ѝ дава посока на идейна културна дѣйность и въ тоя пжть „Родолюбие“ кога по-слабо, кога съ повече енергия продължава да отива напрѣдъ. Библиотеката му вече брои нѣколко стотинъ съ различно съдържание книги, въ читалнята се получаватъ всички по-видни български вѣстници и списания и се посѣщава ежедневно отъ 20—30 читатели.

Гимнастичното дружество „Асѣновградски Юнакъ“ е едно отъ симпатичнитѣ дружества въ града. Прѣзъ отчетната година е броило около 100 души членове—юнаци, юноши и спомагателни. За юнацитѣ и юношитѣ редовно два пжти въ сед-

мицата е имало упражнения гимнастични, давани сѫ нѣколко публични игри, а най-важното е, че прѣзъ тая година неговото енергично настоятелство се нагърби и съ бѫдещата постройка на гимнастиченъ салонъ, за която цѣль общината е вече отпуснала едно значително пространство въ центра на града и е открита подписка за събиране волни пожертвования.

Но между всички други най-важна роля може да играе въ тоя градъ основаната прѣди двѣ години и половина „Българска Гражданска Дружба". Нейната цѣль е да обедини всичката мислеща часть отъ българското общество въ града, да подтикне и да създаде обществено-културна посока и подкрѣпа на всички други съ опрѣдѣлени отъ обществено значение корпорации и по тоя начинъ да сплоти въ едно здраво цѣло българския елементъ и се стрѣми да го издигне и уякчи културно. Членоветѣ на дружбата сѫ повече отъ 100 и то най-виднитѣ отъ всички слоеве на града. Тя си има своя салонъ за вечеринки и сказки, своя бюфетъ и читалня, дѣто наредъ съ виднитѣ български вѣстници се получаватъ и чужди. По тоя начинъ дружбата се явява олицетворитель на това, що българитѣ иматъ и могатъ въ Станимака. Прѣзъ течение на отчетната година дружбата е дала редъ забавителни вечеринки, въ които сѫ държани 8 сказки съ различно отъ общообразователенъ характеръ съдържание (такива сѫ държани нѣколко и отъ „Родолюбие"), а било за отдѣлнитѣ дружества, било за бѣдни ученици (между това число и за раненитѣ руски войници въ Далечния Изтокъ) сѫ дадени повече отъ 15 театрални прѣдставления, ученишки утра и пр.

На 6 Мартъ, т. г., Станимашкитѣ училища и нѣкои отъ дружествата (женското, „Родолюбие" и „Дружбата") бидоха посѣтени и разгледани отъ сегашния министъръ на народната просвѣта г. Д-ръ Ив. Д. Шишмановъ, придруженъ отъ главния си инспекторъ г. Д. Дѣлидѣловъ и окрѫжния г. Жилковъ.

Колкото и да ни радватъ тѣзи утѣшителни резултати на нашата просвѣтно-обществена и културна дѣйность въ Станимака, ние неможемъ да кажемъ, че е направено всичко, що се е можло. Българскиятъ елементъ въ тояваженъ по своето мѣстонахождение и етнографско положение Родопски градъ е още слабъ и по количество, и по културность, слѣдователно нашата обществена дѣйность въ него трѣбва да бѫде точно опрѣдѣлена, усилена, а заедно съ това и тъй широка, че да обгръща всички просвѣтно-културни гънки на общия напрѣдъкъ. Ето защо въ такива пунктове, какъвто е Станимака, както въ учителския персоналъ, тъй и въ всички обществени и правителствени учреждения, хората, които се пращатъ въ тѣхъ, трѣбва да иматъ качествата и на добри обществени дѣятели, да се въодушевяватъ съ извѣстни обществени идеи и да бѫдатъ готови и морално, и материално да ги реализиратъ и крѣпятъ за всестранния напрѣдъкъ на града.

Друга твърдѣ чувствителна липса, за жалость, и още продължава да стои не запълнена ето вече отъ години въ Станимака и която не само че твърдѣ недобрѣ прѣпоржчва българската интелигенция въ града и училищната власть, но и твърдѣ злѣ се отразява върху добрия и правилния вървежъ на училищното дѣло изобщо. Тая липса е, че българитѣ нѣматъ добри и сгодни училищни помѣщения, за каквито ний и другъ пжть въ страницитѣ на това списание сме споминали. Би трѣбвало върховната училищна власть отгорѣ да наложи да се запълни тая празднота, защото трѣбва да се знае и друго едно обстоятелство въ случая, именно че етничното положение на града поставя българския елементъ въ извѣстни обществени условия, които му прѣчатъ и ще му прѣчатъ тъй или инъкъ да стори това.

б) Въ с. Чепеларе, Орѣхово и Широкалжка.

Прѣзъ учебната 1904—1905 година на ново се откри закритото прѣзъ 1902 год. по бюджетни причини мжжко трикл. училище въ с. Чепеларе. Историята на класното образование въ тоя планински кжтъ, бившата Рупчоска околия, е твърдѣ и комична, и печална. Още въ първитѣ години слѣдъ освобождението се е съзнала нуждата отъ откриване, уреждане и укрѣчаване на едно добрѣ наредено класно училище за тия планински села тукъ, които и географски, и поминъчно сж тъй не пригодно поставени, че тукашнитѣ хора не могатъ да пращатъ дѣцата си за класно образование въ ближнитѣ тѣмъ градове Пловдивъ и Станимака. Но не е само това, че едно класно училище е необходимо било за десетината български села отсамъ; издържането на подобно училище по-близо до нашата тукъ граница се е налагало намъ и отъ други съ по-голѣма важность обстоятелства, които сж били, че посрѣдствомъ мирния еволюционенъ пжть чрѣзъ училището ний трѣбваше да държимъ духовно-културнитѣ връзки и крѣпимъ и подигаме въ просвѣтно-национално отношение тия наши покрай границата въ Турция тукъ български села (Ахж-челебийско и пр.), които злата урисница остави откъснати и изолирани въ дълбинитѣ на Родопитѣ отъ своя естественъ културно-икономиченъ и духовно-умственъ центръ — Пловдивъ. За жалость, това изкуствено създадено отъ дипломацията положение на нашата тукъ културно-национална задача не само че не се схвана отдѣто трѣбваше, но и по единъ, смѣло можемъ каза, прѣстжпенъ начинъ се остави въ ржцетѣ и капризитѣ на нашитѣ партийни страсти и интереси, които както чисто просвѣтното дѣло, тъй и всичко друго отъ обществено значение въ тоя край поставиха тъй, че всѣха пагубни крамоли между едни села и други кое дѣ да се установи. Ето защо ний виждаме класното училище да се открива най-напрѣдъ въ Чепеларе, да се открива контра друго въ Павелско, слѣдъ това се закриватъ и двѣтѣ

и се открива друго въ с. Орѣхово, оттамъ се мѣсти въ Чепеларе, наново се закрива прѣди три години и лани наново пакъ се открива, за да се закрие сигурно пакъ единъ день или мѣсти кой знае на кждѣ. Всичко това показва, че въ отношение тия наши важни въ много отношения погранични въ Родопитѣ кжтове ний нѣмаме вѣрно и ясно прѣдставление за тѣхъ, тѣхнитѣ нужди и тѣхното значение отъ по-далечно държавнично и национално гледище, слѣдователно и редица грѣшки сж допущани и продължаватъ да се допущатъ и търпятъ и днесъ тждѣва, които сигурно единъ день ще има да отплащаме, и струва ми се, не съ твърдѣ малка цѣна. Ето по какви причини въ Рупчосъ отъ освобождението насамъ и до днесъ ний не сме могли да уредимъ и уякчимъ едно трайно класно училище въ кой да е пунктъ както прилича, за да се издигне въ очитѣ на населението и подеме и изпълни съ успѣхъ своята задача, каквато условията и нуждитѣ отъ най-широко гледище изискватъ тукъ.

Наредъ съ изказаното по-горѣ въ послѣднитѣ години и поминъчнитѣ условия постепенно и систематично се влошиха и влошаватъ въ тия планински мѣста, а врѣмето само по себе-си върви и минава, като вниса все по-нови промѣни и нужди въ живота, който все повече и повече става скжпъ, а срѣдства за посрѣщане растещитѣ нужди не се намиратъ и нагласятъ споредъ тия съврѣменни условия. Вслѣдствие на тия промѣни, прибавени при тѣхъ и други отъ политиченъ и обществен характеръ причини, населението сиромашее, и днесъ рѣдко се намиратъ родители, на които скжднитѣ срѣдства допущатъ да пратятъ и издържатъ дѣтето си да свърши нѣкой и другъ класъ въ близкото село, дѣто има класно училище. Значи, това което прѣди 10 — 15 години бѣ мжчно да става за града, сега е невъзможно и за най-близкото село. И това е твърдѣ естествено: единъ баща срѣдна ржка човѣкъ съ двѣ или три дѣца, билъ той занаятчия или кираджия, съ упоренъ трудъ и при найблагоприятни условия годишно може да припечали заедно съ сѣмейството си максимумъ отъ 300 — 500 лева, отъ които той трѣбва да изплати даждията си и покрие всички други разходи за сѣмейството си. Тоя баща-родитель и при най-пламенното си желание да не оставя слѣпи дѣцата си при такива оскждни срѣдства е невъзможно да отдѣля годишно минимумъ 100-тѣ лева, за да издържа едно отъ дѣцата си въ близкото село въ класно училище, макаръ че съ 100 лева едно дѣте и най-мизерно неможе като ученикъ да прѣкара десеть мѣсеца. Тия промѣни и тежки условия въ живота въ тия планински мѣста извикаха потрѣбата, щото всѣко по-голѣмо село да иска при основното си училище да има и по единъ или два класа, и това е твърдѣ и естествено, и справедливо.

По тия именно причини въпрѣки сжществуването на държавното трикласно училище въ с. Чепеларе прѣзъ отчетната

учебна година двукласни училища е имало още и въ селата Широка-лжка и Орѣхово, а такова отъ двѣ години насамъ иска настойчиво и селото Павелско, едно отъ най-голѣмитѣ села въ тоя край, въ което всѣка година по на 30-на дѣца се отнема възможностьта да прибавятъ при основното си образование и такова съ още единъ или два класа. Да видимъ сега какво е било състоянието на тия класни училища прѣзъ отчетната година.

Въ Чепеларското трикласно училище като новооткрито слѣдъ двѣ годишното му несжществуване е имало само два класа, въ които сж постжпили въ I кл. 12 ученика и 6 ученички, всичко 18, а въ II кл. 8 ученика и 5 ученички, всичко 13, а въ двата класа наедно 31. Прѣзъ течение на годината сж напуснали 6, останали до края 26, отъ които 4 сж били отъ други села.

Въ с. Орѣхово тоже е имало два класа и въ тѣхъ постжпили всичко ученици 25, отъ които въ I кл. 13, а въ II кл. 12, вънпіни ученици 6.

Много подобрѣ по числото на ученицитѣ е било Широколжшкото двукласно училище, въ което прѣзъ отчетната година сж постжпили въ I класъ 19 ученика и 3 ученички, въ II кл. 17 ученика и 2 ученички, всичко 41. Отъ тѣхъ напуснали 8, останали до края на годината 33. За забѣлѣзване е още и това, че въ числото на ученицитѣ въ Орѣхово и Чепеларе има и отъ други села, когато въ Широко-лжшкото училище всички ученици сж отъ Широко-лжшката покраинка. Подобенъ на Широка-лжка резултатъ щѣше да има и селото Павелско, ако министерството удовлетворѣше справедливата му молба и му откриеше два класа, защото прѣзъ отчетната година съ успѣхъ сж свършили IV-тото отдѣление 27 ученика, на които родителитѣ самй сж прѣдлагали да поематъ часть отъ издържката на единъ класъ, ако се открие такъвъ, когато инъкъ никое отъ тѣзи дѣца неможе да иде вънъ отъ селото и продължи образованието си.

Учителскиятъ персоналъ въ Орѣховското и Широко-лжшкото класно училища е билъ сжщиятъ, който е завеждалъ и основнитѣ, увеличенъ съ още по единъ учитель, а въ Чепеларското е състоялъ отъ трима учители, специално назначени за класоветѣ.

Съ учебни пособия и училищна покжщнина твърдѣ добрѣ е снабдено съ всичко необходимо Чепеларското училище, когато другитѣ двѣ сж лишени отъ всѣкакви пособия. Откъмъ училищнитѣ помѣщения тоже Чепеларското има грамадна и твърдѣ удобна сграда, но за жалость обаче, и още не довършена ни вънъ ни вжтрѣ.

При свършването тия си малки бѣлѣжки и за класнитѣ училища въ Рупчосъ (за учебното дѣло въ Чепино, а особено за това задъ нашата граница тукъ въ Родопитѣ, читателитѣ ще срѣщнатъ въ послѣдующата книжка) ще повторимъ и другъ пжть изказваното въ страницитѣ на това списание наше мнѣние, а именно:

1) Въ селата Павелско и Широка-лѫка министерството непрѣмѣнно трѣбва да уреди и издържа поне двукласни училища.

2) Освѣнъ класнитѣ въ тѣзи важни и по голѣмината си и по мѣстонахожденията си села, държавата трѣбва да поеме

Изъ фотографията на Крумъ Савовъ.

Сто и десеть годишна българка-Родопчанка отъ с. Павелско съ 60 годишниятъ ѝ внукъ.

изцѣло издържката и на основнитѣ имъ училища, като общини погранични и бѣдни, а освѣнъ това носещи и други държавни тегоби, незнайни за други села и градове.

3) При Чепеларското пъкъ трикласно училище да се прибави и двѣ годишенъ професионаленъ курсъ за нѣкой занаятъ или стопански отдѣлъ, за какъвто мѣстнитѣ условия най-добрѣ сѫ пригодни и съврѣменнитѣ нужди изискватъ.

Ст. Н. Ш.

Вѣсти изъ Родопитѣ.

Сбирка отъ Родопски народни мелодии.

Твърдѣ много цѣненъ материалъ въ етнографията сѫ между другото и народнитѣ напѣви, а въ тая область отъ българския фолклоръ до сега досущъ малко, да не кажемъ нищо, е направено и то не само отъ нашитѣ фолклористи, но и отъ тѣзи музикални сили у насъ, на които музикалното изкуство е професия или естествено влѣчение и подадене. Наистина, колкото музикалното изкуство и да не е до тамъ още развито въ нашето общество, то поне училището е единственото мѣсто, което трѣбва да научи младежьта да схваща, разбира и обиква музиката отъ чисто педагогично и естетично отношение, а съ това да пропагандира и за развитието на музикалната дарба въ народа и да събере, запази и научи да се вземъ и обикнемъ и това битово богатство, което народното творчество е създало и което слѣдователно е вѣренъ изразъ на народната психика и битъ. Въ програмитѣ на всички наши училища е опрѣдѣлено, ако и твърдѣ скромно мѣсто на пѣнието, въ всички наши пълни срѣдни учебни заведения, па много и въ непълнитѣ, има назначени и специални учители по пѣнието, а нѣкждѣ на таквиато сѫ дадени и извънредни часове за хорово пѣние, обаче при все това и тукъ направеното до сега е досущъ малко, дори нищожно. Колко градове напр. и паланки у насъ би се похвалили съ добрѣ уредени пѣвчески дружества и съ добри пѣвчески хорове? А докато у насъ много лесно идва и се възприема що да си е чуждо, то чисто народнитѣ мелодии подъ силния и безразборенъ напливъ на външни влияния системно и бързо чезнатъ и чезнатъ безвъзвратно. Но нека бѫдемъ по-откровени: ний сме виждали художници, божемъ специализирани по-нѣколко години въ чужбина, при това и твърдѣ добрѣ плащани и отъ държавата като учители по пѣние, които безъ всѣко стѣснение да казватъ, че ний нѣмаме мелодии да задоволятъ слухътъ на културния човѣкъ, и таквиато съ отвръщение гледатъ на домашната музикална творба, на ония гиздави бисери въ народното художество, съ които съ гордость можемъ се показа и прѣдъ много по културни отъ насъ народи.([1]) Че това е тъй, четете въ вѣстницитѣ програмитѣ на разнитѣ музикално-литературни вечеринки, концерти и др. т., които се даватъ изъ нашитѣ градове и ще видите въ тѣхъ, какъ се прѣдпочита чуждото и колко нищожно внимание се обрѫща на своето, на българската народна музика. Но въ това отношение не малъкъ грѣхъ пада и на нашитѣ училищни власти. Чудо мастило и хартия

*) Единъ прѣсенъ фактъ за куриозъ като какъ се присажда и развива музикалното изкуство и любовь къмъ него и чутие въ нашата младежь и общество. Въ двѣ класни С. прѣзъ миналата учебна година специално по пѣние бѣ назначенъ специалистъ учитель. училища въ града Прѣзъ течение на годината тоя господинъ едва съ голѣми усилия сполучи да устрои при едното училище ученишки хоръ, който хоръ сполучи да научи двѣ три чужди мелодии, между които на първо мѣсто угости бѣднитѣ дѣца и тѣхнитѣ родители въ музикално отношение знаете ли съ какво? Съ нѣкакъвъ си китайски маршъ, съ който трѣбваше да се парадира и въ ученишки забавления и на год. актъ!

се хаби за рапорти, окржжни, наставления, реферати, методи и що да си е философски теории; ревизии се правятъ по всички други прѣдмети образователни въ нашитѣ училища, ала за прѣдмета пѣние, за развиване и усъвършенствуване народната музика, за истинско музикално обучение, ни дума, ни поменъ има. Народната музика се измѣстя и замѣня съ чужда, народното творчество чезне и се губи и единъ день нашитѣ бждещи поколения ще се гордѣятъ може би съ китайски маршове, негърски напѣви и др. п., но не и съ пѣсень своя, мелодия народна, художество бащино и прадѣдовско. Както въ много други области на човѣшкия прогресъ, тъй и въ това отношение трѣбва да чакаме чужденцитѣ да дойдатъ у насъ и ни посочатъ, какво имаме и какво трѣбва да правимъ, за да се увѣримъ, че имаме и че трѣбва да го обикнемъ и запазимъ.

Горнитѣ мисли съ тжга на сърдцето си изказваме, макаръ че ще бждатъ неприятни на мнозина у насъ, както тѣ си сж неприятни и на самия пишущъ тѣзи редове, когато видѣхме, какъ хора прѣдани на науката отъ далечни мѣста оставатъ своето спокойствие, приспособяватъ се на всички условия въ живота и съ мѣсеци прѣкарватъ у насъ, безъ пжтни и дневни, за да изучаватъ нашето народно творчество и го изнасятъ прѣдъ ученния свѣтъ. Тъй напр. прѣзъ това лѣто въ Родопитѣ, собствено въ с. Чепеларе, прѣкара повече отъ мѣсецъ врѣме (Юлий) г. Владанъ Р. Джорджевичъ, сръбски учитель по пѣние въ Ягодинското педагогическо училище, познатъ композиторъ и авторъ на повече отъ 13 собствени печатни музикални издания, между които и на една опера „Die Brant muss billig seim“. Г-нъ Джорджевичъ изучавá мѣстнитѣ народни мелодии, отъ които пробра повече отъ 50 помашки и български пѣсни, прѣимуществено отъ Ахж-челебийско, а нѣкои отъ тѣхъ още тукъ и хармонира за хорово пѣние на 3 и 4 гласа. По думитѣ на г. Джорджевичъ, Родопитѣ сж богати съ народни напѣви, чисти отъ чужди влияния, а особено се отличаватъ по чистотата си и оригиналностьта си помашкитѣ. Родопскитѣ напѣви сж нагласени на гайдата, започватъ и свършватъ неправилно (на доминантъ) и много лесно се подаватъ на хармониране.

Другъ единъ упорито прѣдаденъ на Родопски мелодии любителъ е и г. А. Шулговски, дългогодишенъ учитель по пѣние въ разни наши гимназии и миналата година уволненъ въ пенсия. Отъ една година насамъ той се е установилъ въ Чепеларе и прѣзъ това врѣме е сполучилъ да събере и нотира повече отъ 200 Родопски напѣви, прѣимуществено *помашки.**)

Като поздравляваме отъ сърдце тѣзи двама първи сподвижници въ изучването и събирането на Родопскитѣ народни мелодии, надѣваме се тѣхния примѣръ дано бждеше послѣдванъ и отъ други любители на народното музикално творчество не само въ Родопитѣ, а и изъ всички кжтове на цѣлокупното българско отечество, толкова богато и въ тая область на народния битъ.

С.

*) Г-нъ Шулговски на свои разноски, отъ своята скромна пенсия, прѣзъ миналата пролѣть ходи въ Киевъ и тамъ въ раастояние на два мѣсеца е събралъ, копиралъ и нарѣдилъ твърдѣ цѣненъ музикаленъ материалъ, именно старобългарско черковно пѣние отъ ржкописенъ ирмологионъ, отъ които най-старията е отъ 1652 год., нахождалъ се въ черковно-археологичния музей при Киевската духовна академия. За любопитство на читателитѣ поднасяме тукъ буквалния текстъ на надписътъ, находящъ се на 315 листъ отъ споменатия стариненъ български паметникъ, който текстъ г. Шулговски имá любезностьта да ни даде, за което му крайно благодаримъ.

Ето стоменатия надписъ, буквално прѣписанъ:

Сїа скарà Написаса ѕ актаѣха:
Ѕдрꙋковáного плвоского,
роо, бжего ѿ створениѧ свѣта ѕ тисѧчи,
счо згà, а ѿ рожества хсва, а тисѧчих
ивго: мцы мата. кгоднѧ.

Сжщиятъ надписъ се намиралъ и на листъ 338. В. на П.

Професори отъ Софийския университетъ на научна екскурзия въ Родопитѣ.

Прѣзъ м. Юлий, т. г., покрайната Рупчосъ въ Родопитѣ бѣ посѣтена съ научна цѣль отъ професоритѣ при Софийския университетъ г. г. А. Теодоровъ, Б. Цоневъ, В. Златарски, Г. И. Кацаревъ и д-ръ Шишковъ, придружени отъ по нѣколцина студенти. На 27 Юлий тѣ присѫтствуваха освѣнъ г-нъ Шишкова и на прочутия вече на границата Роженски съборъ, дѣто идватъ българи и българки и отъ пограничнитѣ тукъ въ Турция села (Ахѫ-челебийско) Слѣдъ събора г. г. Златарски и Кацаревъ по граничното било посѣтиха и новоосцованото българско селце при в. Чилъ-тепе, наричано Мънастиръ-махала, разположено въ мѣстность съ слѣди на старо поселище не безъ извѣстна научна важность. Задъ Чилъ-тепе е и в. Ениханъ-тепе, наричанъ отъ помацитѣ съ името Ниса, за който г. Дѣчовъ въ кн. III, г. II на това списание даде едно кратко описание. Освѣнъ това г. Златарски прави и антропологични измѣрвания на българи отъ Ахѫ-челебийско и Чепеларе, материалъ първъ за сега отъ тоя край. Г. г. Теодоровъ и Цоневъ, освѣнъ дѣто лично на самото мѣсто можаха да чуятъ извѣстниятъ Ахѫ-челебийски говоръ и съберать доста езиковъ материалъ, посѣтиха и селцето Върбово, часть отъ Широколѫшката покрайна, която тоже заслужава внимание по нѣкои фонетични особици въ говорътъ си. Професорътъ г. Шишковъ пъкъ екскурзира нѣкои околности на Чепеларе и наблюдава температурата на водитѣ въ изворитѣ и животнитѣ въ тѣхъ.

Родопитѣ криятъ въ себе си неизчерпаемъ източникъ отъ богатства изъ всички области на науката, а особено важни сѫ тѣ за филолога, историка, археолога и етнографа. И намъ, на родопчанитѣ, е твърдѣ драго, когато нашитѣ първи прѣдставители на българската наука не жалятъ ни спокойствието си, ни труда си, за да използуватъ своитѣ обширни познания и изъ затънтенитѣ но цѣнни отечествени кѫтове, като Родопитѣ.

С.

Изложба на мѣстни произведения въ г. Одринъ.

На 19 Августъ, т. г., въ гр. Одринъ турското правителство е открило изложба за всички видове мѣстни произведения изъ цѣлия вилеятъ. Изложбата щѣла да трае до идещия м. Октомврий. Произведения изъ другитѣ мѣста на турската империя както и произведения отъ други държави не сѫ допусцати.

Българскиятъ търговски свѣтъ, както и всички тия отъ нашата рѫководеща интелигенция, която борави съ економичнитѣ въпроси на страната, знаятъ какво търговско-економично значение има за България Одринския вилаетъ, благодарение на неговото особено сгодно за насъ географско мѣсторазположение. Прѣдъ видъ на тая прѣголѣма важность, каквато тоя вилаетъ има за нашата износна търговия, Одринската изложба трѣбва да бѫде посѣтена, видена и изучена отъ нашитѣ търговци, макаръ че не добритѣ съсѣдски отношения между двѣтѣ държави—Турция и България — и да не благоприятствуватъ напослѣдъкъ твърдѣ много за такава цѣль.

С.

По професионалното образование въ нашитѣ непълни дѣвически класни училища.

Министерството на народната просвѣта прѣзъ миналия мѣсецъ Юлий е разпратило едно окрѫжно (*Nr.* 8498) до прѣдсѣдателитѣ на училищнитѣ настоятелства въ всички тия градове и паланки у насъ, въ които има непълни дѣвически класни училища. Съ това окрѫжно министерството пристѫпва къмъ привеждане въ изпълнение законътъ за срѣдното дѣвическо образование отъ 12 Февруарий, 1904 год., който прѣдвижда да се откриятъ при

трикласнитѣ дѣвически училища и къмъ третитѣ класове на четирекласнитѣ и петокласнитѣ и тъй нареченитѣ професионални, специални, курсове отъ една или двѣ години. Назначението на тѣзи курсове е дѣвицитѣ наредъ съ общото образование да добиватъ и специално по нѣкоя сръчность и то въ такава стъпень, щото да имъ е възможно слѣдъ свършването на курса, ако желаятъ, да упражняватъ самостоятелна професия. По-нататъкъ въ окръжното се казва, че министерството тъкми още прѣзъ тая учебня година да съдѣйствува за отварянето на нѣкои отъ тѣзи курсове и че за тѣхъ е изработило и нѣколко типа програми за прѣподаването. При окръжното е приложенъ и единъ списъкъ, който съдържа 16 вида сръчности за сега, между които личатъ и по-важнитѣ стопански отрасли, каквито не сѫ досущъ чужди за българската домакиня (млѣкарство, масларство, сиренарство, градинарство, бубарство, птицевъдство и др.). Отъ всичкитѣ тия видове на училищнитѣ настоятелства се дава пълна свобода и право да си изберать такава сръчность за въвеждане въ училището си, каквато най-добрѣ и напълно да отговаря на мѣстнитѣ условия и нужди на града.

Идея похвална и прѣкрасна, която у насъ на всѣкждѣ и отъ всички слоеве въ обществото безъ разлика ще бѫде посрѣщната съ едно истинско задоволство.

За нашитѣ планински поселения, дѣто срѣдствата за поминъкъ сѫ твърдѣ оскѫдни и дѣто общитѣ поминъчно-стопански условия сѫ досущъ други отъ тия въ полскитѣ села, горната отъ първостепенна важность реформа въ нашитѣ дѣвически класни училища е твърдѣ навремѣнна и необходима. Въ тоя случай ний незнаемъ за сега като каква ли сръчность сѫ избрали училищнитѣ настоятелства въ близкитѣ намъ покрай Родопитѣ градове Пазарджикъ и Хасково, въ които сѫществуватъ отдѣлни дѣвически класни училища, обаче Станимашкото училищно настоятелство е сполучило въ избора си, като е приело съ готовность и прѣпорѫчало на министерството да се въведе при дѣвическото трикласно училище курсътъ по *тъкане копринени, лънени, памучни и вълнени платове,* който курсъ въ програмата е двѣгодишенъ съ 30 часа практика и рисуване и 12 часа общеобразователни прѣдмети. Ний поздравляваме настоятелството съ тоя твърдѣ сполучливъ изборъ, защото тая сръчность най-подхожда за града Станимака и околностьта му. Станимака е старъ и най-крупенъ бубарски центъръ въ Южна България, и бубарството бързо се увеличава не само въ града, но и въ цѣлата му околность. Въ планинскитѣ пъкъ села въ Родопитѣ всѣкждѣ отлично вирѣятъ ленътъ и конопътъ и ако за тия растения, било въ не предени влакна, било въ прежда или изработени платове, би имало пазарь, то тѣхното отглеждане и обработване би се разширило и разпространило твърдѣ много, а това въ значителна стъпень би облекчило и подобрило скѫдния планински поминъкъ.

Сѫщото може се каза и за полскитѣ села въ Станимашко, дѣто пъкъ памукътъ и черницата прѣвъзходно вирѣятъ. Но не е само чисто економичното значение на тѣзи курсове, каквото тѣ ще укажатъ изобщо у насъ. Тѣ иматъ и друго не отъ по-малка важность прѣимущество, че тѣ ще послужатъ и като сигурно пропагандично срѣдство помежду бѣдната класа отъ градското население и това въ селата да привикне и дава на женската си челядь извѣстно образование наредъ и съ нѣкоя сръчность, а това ще послужи за подигане общиятъ културно-умственъ уровенъ и на нашата българка-селянка.

За близкитѣ при града Родопски села, повтаряме да кажемъ, че откриването тоя курсъ има грамадно значение, едно че рѫчната домашна текстилна индустрия е извѣстна и понятна още отъ дѣте на Родопчанката и друго, че отдѣлно дѣвическо класно училище въ никое село за сега нѣма възможность да се открие и сѫществува, та да може при него да се уреди и издържа подобенъ специаленъ курсъ.

Дано министерството и училищното настоятелство още тая година поставятъ основата на похвалното си намѣрение.

С.

Книжовни вѣсти и бѣлѣжки.

Извѣстия за командировкитѣ на Министерството на Народното Просвѣщение, кн. I отъ 1904 год. и кн. II отъ 1905 год., Държавна Печатница въ София.

Както всѣкждѣ въ просвѣтенитѣ държави другадѣ, тъй и у насъ често пжти държавата има нужда да командирова вещи и подготвени лица било по изучването на отдѣлни научни въпроси, било като участници въ разни научни конгреси и изложби. Резултатитѣ на тия командировки не бѣха до сега достояние на обществото, което не само че е полезно да се улеснява и знае развоя на извѣстни отъ научно-културна важность въпроси, но и да служи за единъ видъ контролъ, че подобни командировки сж необходими и че тѣ се повѣряватъ на хора, напълно подготвени за тѣхъ. Сегашниятъ министъръ на народната просвѣта у насъ, г. Д-ръ Ив. Д. Шишмановъ, между другитѣ си добри и похвални нововедения отъ двѣ години насамъ въ своето вѣдомство, съ особенъ правилникъ урегулира и постави въ извѣстенъ редъ и командировкитѣ, каквито по това министерство най-много ставатъ, като въ специални издания ще се печататъ докладитѣ на ком ндированитѣ лица и резултатитѣ на тѣхнитѣ изучвания по даденъ въпросъ. И ето отъ лани насамъ за една година врѣме министерството издаде вече двѣ доста обемисти книги, наречени „Извѣстия за командировкитѣ на Министерството на Народното Просвѣщение“. Първата книга съдържа докладитѣ на 14 командировани лица прѣзъ 1903 и 1904 години, а втората на 32, всичко 46 доклада по разни въпроси, отъ които 15 се отнасятъ до нови научни изслѣдвания вжтрѣ въ княжеството (геолошки, географски, археолошки, изучвания по флората и фауната и др. п.), а останалитѣ 31 сж повечето резултати отъ участието въ разни международни въ чужбина конгреси, въ които и нашата млада държава е вземала участие чрѣзъ специално изпращани лица. Между първата група личи и единъ списъкъ отъ писменъ и печатанъ материалъ и книги по нашето възраждане, грижливо събрани изъ разни кжтове изъ България отъ единъ младъ ратникъ въ изучването нашата най-нова история, г. Йорданъ П. Георгиевъ, който въ разстояние само на една година и нѣколко мѣсеца е можалъ да събере и скжта въ новооснования отдѣлъ по възраждането ни при Софийския Н. Музей такова внушително вече по количество и цѣнно исторично богатство. Да, хвала на инициато-ритѣ и приложителитѣ на това хубаво дѣло. Отдѣлътъ по нашето възраждане единъ день ще бжде най-цѣнното богатство и материя, събрани отъ всички кжтове на цѣлокупното българско отечество, по което градиво историка ще може най-вѣрно да проникне и изучи оня мощенъ духовно-кул-

туренъ подъемъ на нашия народъ, който съ свои собствени сили и въ единъ сравнително твърдѣ кѫсъ периодъ изкочи на мировата сцена и си извоюва прилично мѣсто между просвѣтенитѣ народи.

Отъ направеното до сега въ толкова малко врѣме изглежда, че министерството напълно е сполучило въ избора на лицето, не само подготвено да тури здрава основа на тоя новъ и твърдѣ важенъ отдѣлъ при Народния Музей, но и само̀ въодушевено съ самата хубава идея и цѣль.

Между другитѣ материали въ списъка личатъ и твъдѣ цѣнни (оригинали или черковни) писма, кондики и др. т. изъ Ахѫ-челебийско, Пещера. Пазарджишко, Хасковско, Неврокопско и Пловдивско, които цѣнни свѣдѣния съдържатъ и за възраждането и борбитѣ на Родопскитѣ български покраини съ гръцкото духовенство.

С.

1.—**Болгарская народная пѣсня объ освобожденія**. Харковъ, 1904 г. Отдѣльные оттиски изъ сборника статей по славяновѣдѣнію, посвященныхъ профессору М. С. Дринову.

2.—**Малорусская дума про Байду.** Харковъ, 1905 год. Отдѣльные оттиски изъ сборника статей въ честь профессора М. С. Дринова.

3.—**Къ вопросу о происхожденіи стихотворнаго размѣра и названія „Бугарштицъ“.** 1905 г. С.-Петергургъ. Оттискъ изъ „Сборника въ честь В. И. Ламанскаго“.

4.—**Южно-славянскія пѣсни о смерти Марка Кралевича.** 1904 г. С.-Петербургъ. Отдѣльный оттискъ изъ „Сборника по славяновѣдѣнію“. I.

5.—**Народные говори Курской губерніи.** (Замѣтки и матеріалы по діалектологіи и народной поэзіи Курской губерніи). Приложеніе къ отчету по 2-му отдѣленію Императорской Академіи наукъ за 1902 год. 1904 г. С.-Петербургъ.

Изброенитѣ по-горѣ отпечатъци отъ извѣстни руски издания по славяновѣдѣнието сѫ получени въ редакцията на сп. „Родопски напрѣдъкъ“. Тѣ сѫ излѣзли отъ перото на добрѣ познатиятъ въ славистиката и още младъ руски ученъ, професоръ по руски езикъ и руска литература. въ Харковския университетъ, г. М. Г. Халански. Името на г. Халански стана́ най-много извѣстно въ учения свѣтъ слѣдъ издаването бѣлѣжитиятъ му трудъ „Южно-славянскія сказанія о Кралевичѣ Маркѣ“ прѣзъ 1895 година.

Първитѣ два отпечатъка сѫ отъ „Сборникъ статей по славяновѣдѣнію“, който сборникъ единъ кружокъ отъ най-виднитѣ руски учени слависти и професори издадоха прѣди нѣкоя година и посвѣтиха на знаменития българинъ ученъ, историкъ и професоръ въ Харковския университетъ, г. Маринъ С. Дриновъ, по случаи тридесетгодишната му професорска дѣйность. „Бол-

гарская народная пѣсня объ освобожденіи" е една наша пѣсень, която г. Дриновъ самъ е чулъ въ с. Драгалецви при София, записалъ я и я пратилъ за обнародване въ в. „Марица", дѣто и била напечатана въ 1 № отъ 25 Юний, 1878 год. „Въ това ново произведение на нашата народна поезия, казва въ писмото си до редакцията г. Дриновъ, съ една достовабѣлѣжителна епическа сила се възпѣватъ съврѣменни събития, изказватъ се съврѣменни народни чувства...". Пѣсеньта току-що е излѣзла отъ народното творчество, плодъ на крупнитѣ извършили се тогава събития: войната и нашето освобождение. „Ето народный гимнъ освободителямъ, говори г. Халански въ своята бѣлѣжка при пѣсеньта; поетически описаны страданія, причинившіяся болгарамъ турками, впечатлѣніе, произведенное вступленіемъ руской гвардіи въ Софію, а въ заключеніе высказывается благодарность освободителямъ, соединечная съ молитвеннымъ обращеніемъ къ Богу". Пѣсеньта, освѣнъ буквалния ѝ български текстъ, е прѣведена и на руски.

Отъ встѫпителнитѣ думи на Халански въ втория цитуванъ по-горѣ отпечатъкъ отъ „Сборникъ статей" и пр. се вижда, че поводъ за написване тая студия на учения професоръ е дала книгата „Историческихъ пѣсень малорускаго народа", собствено пѣсеньта за героя Байда, великоруски Байдакъ. Съдържанието на тая малоруска пѣсень е слѣдното: героя Байда се явява въ Цариградъ, дѣто билъ съгледанъ отъ турския султанъ. Послѣдниятъ прѣдлага на Байда рѫката на дъщеря си и везирство въ Украйна, ако приеме мохамеданската вѣра. Байда не само отказва, но и порицава чуждата за него вѣра. Султанътъ се разгнѣвява и заповѣда да погубятъ Байда, ала послѣдниятъ, прѣди да бѫде наказанъ, убива самия султанъ, жена му и дъщерята му и по тоя начинъ люто си отмъщава.

Основниятъ сюжетъ на пѣсеньта за Байда е распространенъ и въ южнитѣ славяни (г. Халански цитува и прави сравнителенъ обзоръ на хърватски вариатетъ, сърбски и български) и цѣльта на г. Халански въ случая ясно личи отъ слѣднитѣ негови думи: „отъ друга страна разширяване полето на сравнителнитѣ наблюдения въ областьта и на южно-славянския епосъ дава възможность да се изтъкне още единъ новъ и неизлишенъ фактъ за защита положението, че между южнитѣ славяни и [illegible]китѣ въ кавашкия периодъ отъ живота на малоруския народъ (XVI и XVII в.) е сѫществувала жива устно-поетическа взаимность".

Освѣнъ цитуванитѣ два вариатета български пѣсни за случая [illegible]царь Сюлиманъ, Кулевичъ банъ и Марко, вижъ Сб. М. Н. Пр. т. III стр. 103—106 и Сборника на г. Стоилова, № 11, София, 1895 г. Секула дѣтенце и царь Сулиманъ) сѫществуватъ твърдѣ много распрострнени нѣколко и въ Родопитѣ. Тъй напримѣръ въ Ахѫ-челебийско е извѣстна пѣсеньта Колю граматикъ и турски царь. Послѣдниятъ аресва Коля и му прѣдлага

да се потурчи, като го блазни отпърво съ гиздаво оржжие и дрехи сърмени. Обаче Колю сэ съгласява, ала прѣдлага въ замѣна да му даде царьтъ:

„Сараятъ съсъ кадонитѣ,
Едрине поле широко,
Съсъ Султанъ Селимъ джамия
И Али паша чаршия".

Това искане не се понравило на султана, и Колю билъ спасенъ отъ потурчване.

Въ друга пѣсень пъкъ се говори за една мома българка, която, като не приемала мохамеданската вѣра, хвърлили я въ тъмница, дѣто 9 години лѣжала и станала кожа и кокалъ. Майка ѝ най-послѣ я увѣщавала да склони и стане мохамеданка, за да спаси живота си и се избави отъ мжкитѣ. Твърдата ѝ вѣра и търпѣние най-сетнѣ я направили свѣтица, и тъмницата тогава самá се отворила, та тъмничаритѣ—турци, уплашени отъ станалото, избѣгали. Подобенъ варнатетъ „Царь Мурадъ и Мара българка" и отъ Даржъ-дере е обнародванъ въ сп. „Славиеви Гори" кн. III, 1894 год.

Основниятъ мотивъ на всичкитѣ тѣзи пѣсни е единъ и сжщъ, именно подвигътъ на християнина или християнката героиня, които унижаватъ мохамеданството съ своя отказъ отъ прѣдлаганитѣ имъ богатства, честь и слава.

Въ студийката „Къ вопросу о произхожденіи стихотворнаго размѣра „*Бугарштицъ*" г. Халански разглежда, допълня и поправя поранъ свой (1882 г.) студенчески трудъ за тѣзи героични южно славянски пѣсни отъ 15 и 16 сложенъ размѣръ, извлѣчени отъ ржкописнитѣ сборници на хърватското Приморе и Дубровникъ, които пѣсни въ славяновѣдѣнието сж извѣстни съ името „бугарскицъ" или „бугарщицъ" и които г. Д-ръ Ив. Шишмановъ въ своята обширна студия „Критиченъ прѣгледъ на въпроса за произхода на прабългаритѣ" (Сб. за н. умотв. книга XVI и XVII стр. 706) намира за сжщи български пѣсни, запазени тамъ вслѣдствие културното влияние на стара България надъ сърбо-хърватското Приморе. Въ заключението си г. Халански прѣдставя въ три точки своитѣ мотиви, защо неможе да се съгласи съ г. Шишманова за българския произходъ на хърватскитѣ *бугарщици*.

Въ „Южно-славянскія пѣсни о смерти Марка Кралевича" г. Халански единъ видъ продължава своитѣ обширни научни изслѣдвания върху героичния епосъ на Крали Марка. Тукъ той прослѣдва подъ редъ и съ строга системность мотивитѣ въ всички познати до сега южно-славянски пѣсни за смъртьта на Крали Марка.

„Народные говори Курской губерніи" е единъ твърдѣ цѣненъ наученъ приносъ не само къмъ руската, но въобще и славянската диалектология. Въ тоя си обемистъ трудъ (379 стр). г. Халански дава обилни материали на езикови свойщини отъ

народнитѣ говори въ една широка руска губерния — Курската — собствено отъ една група поселения тамъ, извѣстни съ чисто *горюни, саяни, цукани.* Всѣка бѣлѣжка и извѣстна особица може да се сравнитѣ въ редицата народни пѣсни при разни народни обичаи, списъкъ отъ мѣстни народни думи и пр.

С.

НЕКРОЛОГЪ

† П. А. Сирку.

На 23 Юний, т. г., безврѣменно се е поминалъ отъ нервна болесть добрѣ извѣстниятъ въ славянскиятъ ученъ свѣтъ и книжнина докторъ по славяновѣдѣнието и професоръ въ Петербургския университетъ, Полихтроний Агапиевичъ Сирку. Покойниятъ по произхождение е билъ поромъненъ българинъ, поради което по нѣкога го казвали и Сѣрковъ. Слѣдъ свършване историко-филологическия факултетъ въ Петербургъ и като знаялъ добрѣ и ромънския езикъ, покойниятъ всецѣло съсрѣдоточилъ своето внимание къмъ Ромъния и България, които за своитѣ учени изслѣдвания нѣколко пѫти е посѣщавалъ, а заедно съ тѣхъ е споходвалъ и другитѣ южни славянски и не славянски земи, каквото Чехия, Хърватско, Сърбия, Далмация, Унгария, Венеция и Римъ. П. А. Сирку е билъ единъ отъ трудолюбивитѣ слависти; своитѣ наблюдения, материали и изслѣдвания е обнародвалъ въ много видни руски журнали и учени издания и много негови трудове специално засѣгатъ нашето минало, каквото що сѫ: 1) „Исторія Христіянства въ Болгаріи до князя Бориса и крещеніе болгарскаго народа“, 2) Византійская повѣсть объ убіеніи Никифора Фокие въ старинномъ болгарскомъ пересказѣ“, — 3) „Литургическія труды патріарха Евфимія Тірновскаго“,— 4) Къ исторію исправленія книгъ въ Болгаріи въ XIV в.“, — 5) „Очерки изъ исторіи литературныхъ сношеній болгаръ и сербовъ въ XV и XIV вѣкахъ“ и много други, съдържещи цѣнни работи по историята и литературата наша и на други южно-славянски народи.

И Родопитѣ съ своитѣ цѣнности за науката сѫ били не чужди на покойния ученъ професоръ. Той е написалъ още прѣзъ 1883 год. студията: „Рупалани или рупци, замѣтка по болгарской діалектологіи“, помѣстена въ Филологическія записки, 1883, IV, 1, за който си трудъ покойниятъ е черпилъ материяли отъ свои собствени бѣлѣжки

и наблюдения въ Пловдивъ и писаното до тогава по тоя въпросъ въ нашата книжнина.

Едно събиране и отбѣлѣзване всичко писано отъ А. П. Сирку за нашето минало ще бѫде търдѣ полезно за нашитѣ сегашни и бѫдещи книжовници и благодарна работа на нѣкой отъ нашитѣ историци-филолози. С.

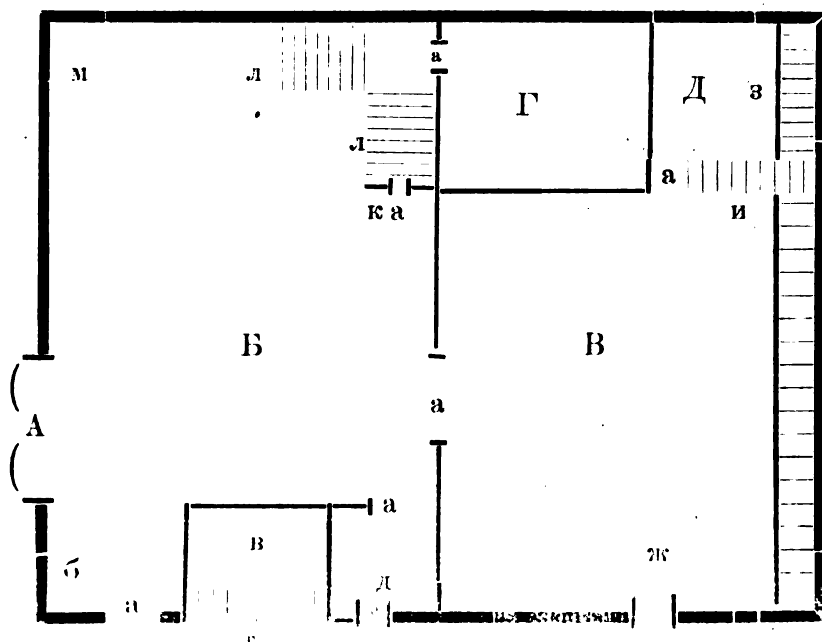
I Материали за веществената култура изъ Срѣднитѣ Родопи.

Отъ Ст. Н. Шишковъ.

(Продължение отъ III кн.).

Първи типъ Срѣдно Родопска кѫща.

Доленъ катъ.

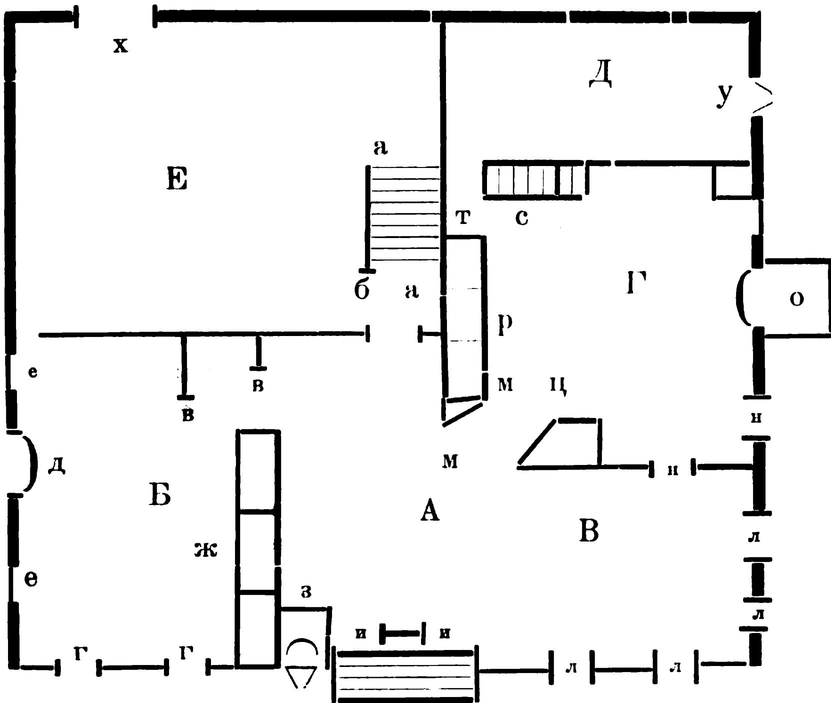
Лице на кѫщата.

Дължината на тоя типъ кѫща е отъ 10 до 12 метра, а широчината отъ 8 до 10. Формата е всѣкога правилна четирежгълна, и четиретѣ стѣни сѫ цѣли

отъ камъкъ и калъ срадени. Камънитѣ само на **ки-
шѐте**ª—жглитѣ — сж по-добрѣ издѣлани, другитѣ сж
безразборно сглобени единъ другъ, слѣпени и допъл-
ненитѣ междинитѣ имъ съ дребни камъчета и калъ и
само отъ лицето на **дува́рат**—стѣната—сж по-обчукани
съ чукъ, за да се спазва по-права и по-гладка отвѣс-
ность. И при кжщнитѣ зидове, както и въ колибитѣ,
стѣнитѣ сж стегнати съ дървени **кушеªци**. Стѣнитѣ
обикновено на долния катъ сж по-дебели отъ тия на
горния, а височината на послѣдния по нѣкога дости-
га и до 4 метра, но никога не по-низко отъ 3 метра.
Главнитѣ входни врата, (А) наричани **порти**, сж дву-
крили и обикновено сж на една отъ странитѣ, широ-
ки и високи сж толкова, че натоваренъ добитъкъ съ
дърва или другъ товаръ свободно да влиза прѣзъ
тѣхъ. Подътъ е постланъ съ плочи, а въ оборътъ по-
нѣкога и съ дебели дѣлани дъски — **тал'пи** — или
дървета, за да не е студено на добитъкътъ. Изобщо
долниятъ катъ се казва дворъ и се раздѣля прѣзъ
срѣдата съ **чит** на двѣ половини. Въ първата поло-
вина въ жгълътъ (м) е **дарва̀рникат**, т. е. мѣстото, дѣ-
то се нареждатъ и струпватъ за прѣзъ зимата дърва
за гориво. При тѣхъ е брадвата и **цеªпал'никат** — де-
белъ келевъ дънеръ, надъ който поставятъ други дър-
ва, когато да ги разцѣпватъ. Въ срѣщуположния
жгълъ (б) често пжти се намира **пеªрал'никат** съ кори-
тото за пране дрехи, а до него и **трахал'ницата**, малка
ржчна каменна мелница за смилане булгуръ — **тра̀-
хана** царевична, или пшенична. До тѣзи прибори е
и малката врата (а), наричана **гради̇нцки врата̀**, прѣзъ
които се отива за градината прѣдъ кжщи. До тия вра-
та надлъжъ отъ половината стѣна надолѣ е заградена
съ дъски (в) малка кошара, която служи и за дърва,
и за малъкъ телчарникъ за телцитѣ, или пъкъ за ко-
зитѣ и яретата. Отгорѣ надъ тая кошара е подъ отъ
дъски, на който е станътъ за тъчене. Подъ горния
подъ на стѣната на длъжъ е отворътъ, който е отъ
$^1/_2$ м. високъ, а 2—3 и 4 м. дългъ съ отвѣсни дебе-
ли дървени прѣчки. Тоя отворъ служи както и при
колибитѣ за провѣтряване и освѣтяване цѣлия дворъ.

До него (д) е заходътъ, наричанъ **мущурàк, хал’о^{а}** и само въ по-ново врѣме му казватъ и заходъ. Той се освѣтява отъ малка дупка, пробита въ стѣната на вънъ. На срѣдъ дворната прѣграда сѫ вратата (а) за оборътъ (В), който заема току-речи половината долния катъ и въ който се държи всичкия товаренъ и млѣченъ добитъкъ, какъвто би имало едно сѣмейство въ случая. Оборътъ се освѣтлява отъ едно по-голѣмо отверстие (ж) на стѣната, наричано **прол’уф,** който служи за изхвърляне прѣзъ него и набралия се торъ отъ врѣме на врѣме. На длъжъ при стѣната сѫ издигнати на височина, колкото добитъкътъ свободно да досѣга, дъсчени ясли съ прѣчки дървени за вързване нощѣ конетѣ и мулетата. Въ ѫгълътъ (Д) се загражда съ дървени прѣчки (и) извѣстно пространство, наричано **кóч’ур, те^{а}лче́^{а}рник,** въ който се държатъ

Горенъ катъ.

Лице на кѫщата.

малкитѣ бозайничета телци и ярета. Срѣщу него въ другия жгълъ е добрѣ заградена съ читъ малка **ма-зи́ца** (зимникъ), въ която се пастри нѣкоя покжщнина, домашни сѣчива и нѣкои съестни работи прѣзъ зимата, каквото картофи, лахананата, пиперкитѣ и др. т. Въ зимникъкъ се влиза прѣзъ особни врата (а), които сж при **скѝлата** (л. л), по която се излиза отъ дворътъ за горния етажъ. Подъ скалата (к. а) е **куку-шеᵃрникат** за кокошкитѣ.

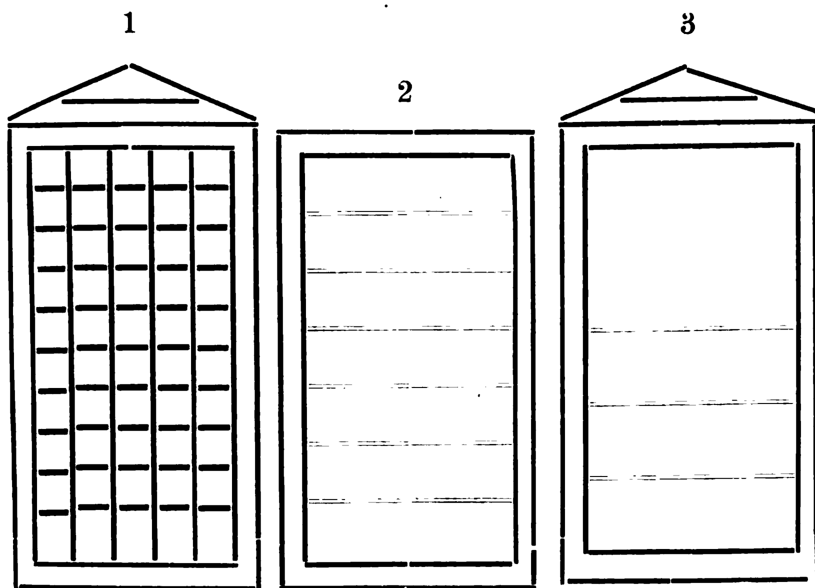
Височината на горния катъ е по-малка отъ долния, обикновено 2 до $2^1/_2$ метра. Задната стѣна, едната отъ странитѣ и другата до половината сж тоже каменни, а прѣдната цѣла и половината отъ едната страна сж читъ или **бадатѝеᵃ**, т. е. нацѣпени на тѣсни ивици прости дъски, наковати отвънъ и отвжтрѣ по на 2 - 3 см. една отъ друга съ междини и олѣпени съ варь (варьта се задържа въ междинитѣ). Само въ по-ново врѣме се употрѣбява варь, въ старитѣ постройки всичката лѣпежь е състояла отъ каль и то отъ една особена видъ пръсть, която има бѣлѣзникаво-жълтъ цвѣтъ. По каменнитѣ стѣни отвжтрѣ както въ долния, тъй и въ горния етажь, се оставятъ малки **рàкли,** които служатъ за кжтане въ тѣхъ нѣкои отъ покжщнинитѣ.

Отъ долния за горния етажъ се излиза по **скàлата**, стълбата, (а, а), на който етажъ има двѣ еднокрили врата: (б) за **плеᵃвнеᵃта** (Е) и за **пòтунат** (А—В). Потонътъ е откритъ отпрѣдъ на лицето (и, и) безъ прозорци, а вмѣсто такива служатъ голѣми дъсчени **кеₐпѐнци**, единъ видъ като врати, само че закачени горѣ, та се спущатъ и дигатъ, когато трѣбва. Нощѣ тѣ се затварятъ и закрѣпятъ отвжтрѣ съ дървени **сирмѐ** или **запеₐнáл'ки.** Нѣкои кжщи иматъ отпрѣдъ потонътъ извънъ нàдлъжина спорѣдъ кепенцитѣ малки издадени дъсчени **чеᵃрдáци**, широки около 1 до $1^1/_2$ метъръ, които служатъ за простиране и сушене дрехи, овощия и др. п. Отъ лѣвата страна потонътъ горниятъ етажъ се раздѣля на три части: (В) първата отпрѣдъ е продължение отъ самия потонъ, само че 20—30 см. издигнатъ въ видъ на естрада; това се казва **пѐйка,** която лѣтѣ служи и за спане на челядьта,

и за работене, и за госте. Пейката и отъ двѣтѣ си страни има прозорци (л, л, л, л), които нѣматъ **кана́те**, затворки, ала намѣсто такива цѣли сѫ съ кръстосани дървени прѣчки, или само хоризонтални, прѣзъ които не може да се пролази отвънъ за вѫтрѣ.

Ако ли прозорцитѣ сѫ на голѣма височина въ стѣнитѣ на кѫщата и безъ стълба човѣкъ неможе се изкачи до тѣхъ, тогàва на тѣхъ се не турятъ такива

Видове прозорци на Срѣдно-Родопска кѫща.

ситни защитителни прѣчки, а само отъ половината на долѣ, колкото да служатъ за прѣдпазване малкитѣ дѣца да не паднатъ. Първиятъ видъ съ кръстосани прѣчки прозорци у помацитѣ сѫ тъй ситни и малки междинитѣ имъ, че отвънъ много слабо може се види човѣкъ, който е отвѫтрѣ вкѫщи задъ тѣхъ, ала отъ кѫщи за вънъ, дворътъ, улицата или градината лесно се виждатъ минвачитѣ. Срѣдната часть (Г) е **гóрната кóща** наричана, или стаята, дѣто живѣе, спи, работи и готви яденето си челядьта.

Въ Срѣднитѣ Родопи изобщо хората се грижатъ да иматъ всички други приспособления въ жилищата

си добрѣ поставени за кжтане покжщнината си, добитъкътъ си и посрѣщане госте, а за челядьта въ всѣка кжща една и сжща стая служи и за спалня, и за готварница, и за трапезария, и за живѣене, па у сиромаситѣ, въ извѣстни случаи и у по-заможнитѣ, сжщата стая служи и за приемане госте. За въ кжщи се влиза прѣзъ двѣ еднокрили врата (м, м), помежду които пространството се казва **ȳличка**. Отъ едната страна въ стѣната сж прилѣпнати дъсченитѣ **мусàндра**, **дулàпе**[а] (р) и **хле**[а]**бáрникат** (т), дѣто стоятъ нощвитѣ за мѣсене хлѣбъ и въ който сѐ намиратъ скрити врата за **клето**[а]**т** (Д), т. е. килерътъ. Въ послѣдниятъ се кжта и пази по-важната и по-цѣнна покжщнина на челядьта, каквото новитѣ празднични дрехи, излишни сждове, домашни покривки и постелки по-нови, които се пазятъ за госте, скжпоцѣнноститѣ, ако има такива и др. п. Клетътъ се полуосвѣтлява отъ едно малко отверстие високо въ каменната стѣна (у), което изобщо казватъ **мазгàл**. Въ стаята за живѣене до хлѣбарникътъ сж **пулйците**а, на които се нареждатъ домашнитѣ сждове, а на долния редъ чернитѣ **хàркуми**, **варѐ**[а]**йки**, **фурнитàрки** (по голѣми мѣдни котли, въ които готвятъ, варятъ ядене и топлятъ вода за мѣсене хлѣбътъ) и **по**а**сникат** — дървенъ сждъ, въ който събиратъ помиитѣ за добитъкътъ. Отъ другата страна при входнитѣ врата е ȍ**де**а**рат** (ц) за постелкитѣ и покривкитѣ, а подъ него хамбарьтъ, сжщо както бѣше и въ колибата. При каменната стѣна на срѣдата е огнището, пещьта (о) и коминьтъ. Огнището е четирежгълна продълговата форма надъ самия подъ, само че настелено съ около 10 – 15 см. пръсть и отгорѣ добрѣ омазано и изгладено. Отъ странитѣ сж турени малки каменни възправени до 8—10 см. дебели плочи за прѣдпазване отъ жарьта да не достигне до подътъ; тѣзи плочи казватъ **зàслуне**а. Десната страна на огнището е **буже**а**кат**, къмъ която страна стои съ лицето си огъньтъ. Буджакътъ е почетното мѣсто въ кжщи за гостенинътъ, или найстариятъ отъ домашнитѣ (дѣдото, бащата или найстария братъ). При буджакътъ, който е всѣкога постланъ съ домашно **хàлище**[а], козякъ и съ възглавница,

въ стѣната има малко долапче, а по нѣкога и ракла за джезбето, чашитѣ кавени и други стъклени сѫдове. Отгорѣ надъ долапчето тоже въ такава малка ракличка въ стѣната е поставена домашната икона, наричана **кỳнизма**, дѣто срѣща праздникъ, петъкъ, сѫбота и други домашни случаи се пали кандило; тамъ се пастрятъ клончетата върбови отъ Врьбница, тамиянътъ, свѣщитѣ, **прóсурницитѣ** (за тѣхъ ще се каже при домашнитѣ хлѣбове) и всичко друго, което за християнската челядь е свято. Домашнитѣ при лѣгане и при ставане отъ сънъ, както и при всички други случаи, ще запалятъ кандилото, или свѣщь на тоя домашенъ олтаръ, ще прикадятъ съ тамиянъ около него и изъ кѫщи и ще си извършатъ домашната молитва. Това е въ българскитѣ християнски кѫщи, а въ помашкитѣ намѣсто иконата, стои закаченъ при буджакътъ домашенъ келименъ платъ, наричанъ **ихрàм,** който служи на домашнитѣ за постилане, когато да извършватъ своитѣ споредъ мохамеданството ежедневни молитви.

Въ срѣдата на огнището, както е то вглѫбнато въ стѣната, се намира въ видъ на полукрѫгъ отворътъ за пещьта, която е издадена на вънъ и ако е високъ етажътъ, подпира се на дървена или каменна подпора. Отъ странитѣ на пещовото отверстие въ самата стѣна е оставена единъ видъ полица, която се казва **пиз'ỳл'** и на която стои газеничето, **зàслунеатеа** (четвъртити продълговати малки камъни, съ които засланятъ — задържатъ жарьта, когато горятъ пещьта и служатъ по тоя начинъ да засланятъ и силното напичане на хлѣбоветѣ, които сѫ бливо до жарьта), **тѝклата** за печене **марỳд'ники, кат'мѝ, ругат'ници, убóарнату** и др. (това сѫ домашни тѣстени ядива отъ народната кухня, за която тоже на друго мѣсто ще се спомина).

Надъ огнището въ видъ на полукрѫгъ е дъсчениятъ **кош,** който служи да възпира димътъ да не се разпростира изъ кѫщи, а да се опѫтва въ коминътъ. Надъ пизюльтъ въ стѣната има малка дупка обла, колкото една домашна котка да влиза, и служи за дневна свѣтлина зимно врѣме въ огнището, когато отъ силния мразъ прозорцитѣ сѫ затворени съ дъсченитѣ си ка-

паци. Тая дупка се казва **дѝвница** и я има у всички стари кѫщи, и въ старо врѣме, когато стъкла и книги за прозорцитѣ не сѫ били извѣстни изъ Родопитѣ. Изъ около стаята, до колкото срѣдна възрасть човѣкъ свободно да досѣга, сѫ направени отъ дъски **рàфтувеª**, тѣсни полици, на които се нареждатъ нѣкои домашни сѫдове, покѫщнини и др. под., за да не ги достигатъ дѣцата, а подъ рафтоветѣ подъ редъ закачватъ домашни торби, кърпи за украшение и др. Често пѫти по таванътъ на върлини накичватъ да виси и съхне на връзки не обѣлѣна царевица; тѣзи връзки по 6—8—10 царевици — **махàл'ки** — на едно казватъ **варзанѝци**, обаче въ видъ на дълги изплетени за шумата си въ редици **плѝт'ки** царевица закачватъ и по стѣнитѣ подъ рафтоветѣ.

Стаята за живѣене се освѣтлява отъ единъ или най-много два малки прозорци, единиятъ къмъ потонътъ, а другиятъ на вънъ въ стѣната, които тоже иматъ прѣчки както другитѣ и които се затварятъ и заключатъ отвѫтрѣ съ здрави дъсчени **канàтеª**, капаци. Зимно врѣме на тѣзи прозорци за запазване отъ студътъ се закачва нѣкой домашенъ платъ или черга, или пъкъ се олѣпятъ съ намаслена книга — хартия — и само които могатъ въ ново врѣме турятъ стъкла. Когато и хартия нѣма, тогава може да послужи и замѣсти стъклото и добрѣ остърганъ, изсушенъ и изопнàтъ търбухъ отъ нѣкое домашно животно.

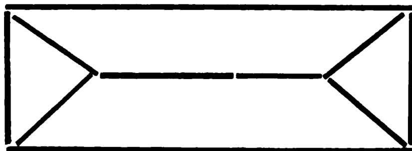
На потонътъ въ ѫгълътъ при кепенцитѣ е **миѐªл'никат**, **мѝвникат** (з), направенъ отъ дъски, издаденъ на вънъ и съ полици наоколо за сѫдоветѣ.

Прѣзъ вратата (в, в) тоже еднокрили и два чифта съ уличка помежду имъ се влиза за другата стая, която е на срѣщуположния ѫгълъ на кѫщата. Тая стая обикновено казватъ **к'ошк'**, специално назначенъ за госте.

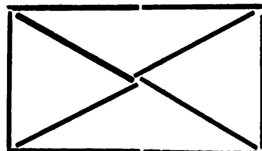
Кйошкътъ се освѣтява съ два прозорци (г, г), при стѣната каменна е огнището (д) съ коминътъ и кошътъ сѫщо както и въ стаята за живѣене, ала безъ пещь, а отъ странитѣ има долапчета съ добрѣ изработени капаци за затваряне (е, е). И тукъ има одеръ,

долапи и мусандри (ж). Въ кйошкътъ постилатъ нови халища — домашни козиневи черги, — наоколо до стѣнитѣ нареждатъ шарени домашни възглавници, по рафтоветѣ и подъ тѣхъ закачатъ редица домашни кърпи и торби и всичко това съставлява мобилитѣ на гостната стая. Маса и столове нѣма, обаче по едно или двѣ малки ниски четвъртити безъ задница дъсчени столчета има, но тѣ служатъ не толкова за сѣдане (обикновено нѣкоя мома или млада булка, които по мѣстнитѣ въ Родопитѣ обичаи е неприлично да сѣдатъ на подътъ, а трѣбва да стоятъ или прави на крака, или поне сѣднали на такива малки столчета), колкото на тѣхъ да се поставя на гоститѣ тютюнь, питие, мезета и др. п. Въ кйошковетѣ още нареждатъ — складиратъ — и приката — **даруве^а^тѣ** и **спап'уве~а~тѣ** — на момитѣ, дъщери на домакина, дошли на възрасть за задомяване, или пъкъ донесенитѣ отъ булката на оженения синъ такива дарове (постелки, покривки, дрехи, кърпи и др. домашни платове и покжщнини). Клетътъ, стаята за живѣене и кйошкътъ непрѣмѣнно сж съ тавани отгорѣ, потонътъ не всѣкога, а плѣвнята винаги е безъ таванъ. Останалата по-голѣма часть на задната страна на горния етажъ заема плѣвнята (Е), въ която се прибира и кжта всичката храна за домашния добитъкъ (сѣно, слама, плѣва, царевичина и пр.), а още и всички дървени прибори земледѣлчески, каквото вили, стъргала и др. т. Ако кжщата е на по-стръмно мѣсто, тогава вратата на плѣвнята често пжти стоятъ на равно съ земята и лѣтно и есенно врѣме лесно става внисането на хранитѣ въ плѣвнята. Ако ли пъкъ е на равно мѣсто, и вратата остане високо надъ равнището на земята, тогава се прави дървена или каменна стълба — скала.

Покривътъ на кжщитѣ обикновено се прави на-

1.

2.

веденъ къмъ четиретѣ страни споредъ тия чъртежи, но споредъ голѣмината на кѫщата. Покривътъ е издигнатъ на срѣдата съ единъ или два дереци, които наричатъ **по̀пувеа**, а дърветата, както сѫ кръстосани и стегнати, за да образуватъ и държатъ покривътъ, се казватъ изцѣло **чеатѝеа** на кѫщата. Покривътъ е съ плочи или съ слама, а нѣкѫдѣ и съ цѣпени дъски, не бичени, защото цѣпенитѣ съ брадва дъски много бавно гниятъ. Покривътъ изнича отъ стѣнитѣ на кѫщата на ½ метъръ на вънъ, а нѣкога, особено надъ стѣната, дѣто е плѣвнята и вратата за нея, и повече отъ 1 метъръ. Това се казва **стреахи** на кѫщата и сѫ цѣли сущини, подъ които и човѣкъ и добитъкъ въ врѣме на дъждъ могатъ да се **пуднеачеат** и запазятъ отъ измокряне. Подъ стрѣхи, тъй широки, често пѫти се държатъ и дърва за гориво и други дървени и дъсчени материяли, каквито домашнитѣ би си приготвили за нѣкоя потрѣба.

Коминитѣ на кѫщитѣ се изграждатъ четвъртити отъ камъни, на височина повече отъ метъръ, и отгорѣ се оставятъ по едно или двѣ тоже четвъртити дупки за изливане на димътъ. Тия дупки изобщо се казватъ **духлà**.

Този типъ Срѣдно-Родопски кѫщи сѫ обикновени запазени стари постройки и твърдѣ разпространени и у българи, и у помаци, на които изключително поминъкътъ състои отъ дребно земледѣлие и скотовъдство, нѣкой занаятъ и другъ рѫченъ трудъ. (Слѣдва).

Названия на мѣстности отъ околностьта на с. Бачково, Станимашко.

(Продължение отъ III кн.).

100. Тисувица,
101. Турцку плад'нищеа,
102. Узунъ чеаршиеа,
103. Усо̀йкеата,
104. Ху̀бини барчѝни,
105. Ч'укàта,
106. Шеайтаница,
107. Лу̀чина,
108. 'Уртеаат,
109. 'Агница,
110. Аркат,
111. 'Авур.